

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Vid Bonča

Jezikoslovni i društveni pogledi na praksu imenovanja osoba s invaliditetom: aktualno stanje i prijedlozi za poboljšanje

Zagreb, 2024.

Ovaj rad izrađen je na Odsjeku za talijanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Nade Filipin i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2023./2024.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Aktualno stanje u zakonodavnim tekstovima i javnom diskursu	2
2.1 Izrazi u legislativnim tekstovima i u općoj uporabi.....	6
3. Teorijski okvir	19
4. Metodologija rada.....	22
4.1 Ispitanici.....	23
4.2 Instrument.....	24
4.3 Hipoteze.....	24
5. Prikaz i analiza podataka	26
5.1. Podaci dobiveni metodom ankete.....	26
5.2. Podaci dobiveni metodom intervjua.....	39
6. Rasprava	44
7. Zaključak	51
Literatura.....	52
Izvori i sitografija	53
Dodatak 1.....	55
Dodatak 2.....	55
Sažetak	57
Summary	57

1. Uvod

U ovome ćemo se radu osvrnuti na aktualan način službenoga, to jest administrativnoga oslovljavanja osoba s invaliditetom, oslanjajući se pritom na terminologiju prisutnu u dokumentima koji sačinjavaju pravno-regulatorni okvir u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji kao što su zakoni, podzakonski akti, pravilnici i konvencije.¹

Ponajprije ćemo prikazati trenutno jezično stanje u zakonodavnom i administrativnom stilu hrvatskog jezika te izložiti lekseme i sintagme koje se u njemu upotrebljavaju, a potom ćemo temu smjestiti u prikladan lingvistički okvir. Za analizu ove teme najprikladniji je teorijski aparat koji nam nude lingvistička pragmatika i sociolingvistika.

Zatim ćemo provesti istraživanje među ciljanom skupinom kako bismo saznali odgovara li sadašnje stanje onome što ispitanici smatraju prikladnom i nediskriminatornom jezičnom praksom. Istraživanje će biti provedeno putem anketnog upitnika te polustrukturiranih intervjua kojima će se dodatno produbiti ispitivana tema.

Rezultate proizašle iz istraživanja ćemo predstaviti i protumačiti te naposljetku predložiti eventualna drugačija rješenja u svrhu poboljšanja jezične prakse oslovljavanja osoba s invaliditetom, imajući u vidu društvenu osjetljivost i važnost teme koju obrađujemo. Iz netom spomenutog razloga, važno je napomenuti kako će čitavo istraživanje biti anonimno, uz strogo poštivanje Zakona o zaštiti osobnih podataka te će u ovome radu biti izneseni isključivo podaci relevantni za znanstvene ishode istog.²

Ovim će radom biti obuhvaćena sljedeća zdravstvena stanja: senzorna oštećenja (sljepoća i gluhoća) te motoričke teškoće uzrokovane uglavnom neuralnim oštećenjima. Odlučili smo se usredotočiti na spomenuta stanja zbog racionalizacije opsega ovoga rada, ne želeći pritom umanjiti, a kamoli obezvrijediti postojanje i složenost ostalih.³

---

¹ Za cjelovit popis ovih dokumenata v. poglavlje 2.

² Također napominjemo da se svi izrazi koji se koriste u ovom radu, a koji imaju rodno značenje, odnose jednako na muški i ženski rod.

³ Detaljna objašnjenja postupka izbora ispitanika navedena su u odjeljku 4.2. *Ispitanici*, te, u nešto manjem opsegu, u poglavlju 6. *Rasprava*.

2. Aktualno stanje u zakonodavnim tekstovima i javnom diskursu

U Hrvatskoj postoji duga povijest djelovanja udruga čiji je cilj poboljšanje kvalitete življenja i izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom ponajprije na polju obrazovanja, zapošljavanja, socijalne skrbi i zdravstvenih usluga, a u novije vrijeme i edukacija, podizanje društvene svijesti o poteškoćama s kojima se te osobe svakodnevno susreću, te naposljetku stvaranje uvjeta za potpunu primjenu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u hrvatskom društvu. Udruge su uglavnom osnivane na temelju vrste poteškoće s kojom se njihovi članovi nose, a uključuju i roditelje ili skrbnike osoba s invaliditetom koje se ne mogu same zastupati. S namjerom objedinjavanja većine takvih tijela, osnovana je krovna Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) koja okuplja preko 250 lokalnih udruga osoba s invaliditetom.⁴

Društvena vidljivost osoba s invaliditetom prelama se kroz jezik. Zato je važno pratiti kako se u javnom diskursu (politika, mediji, zakonodavstvo) adresiraju osobe s invaliditetom i koje se sintagme koriste kada se o njima govori. Čak i uz tek letimičan pregled zakonodavnoga okvira RH i EU, razvidno je da se putem raznovrsnih financijsko-socijalnih mjera pokušava osigurati ravnopravnost osoba s invaliditetom u odnosu na ostatak populacije. Neke od tih mjera su osobna invalidnina, pravo na osobnog asistenta, pravo na pristupačnost građevina te pravo na jezično razumijevanje i razumljivost okoline. U stručnoj literaturi invaliditet se najčešće dijeli na sljedeće makrokategorije: tjelesna oštećenja, intelektualna oštećenja, mentalna oštećenja te poremećaje autističnog spektra (PAS) (usp. Dadić et al. 2018: 65; Sarka 2020: 7).

Za svaku od navedenih skupina oštećenja postoje daljnje, detaljnije podjele. U nastavku donosimo podjelu preuzetu iz *Pravilnika o sastavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i drugih prava po posebnim propisima* (NN 79/2014) i referentne literature, posebno se osvrćući na ona oštećenja s kojima se suočavaju ispitanici koji će sudjelovati u našem istraživanju:

- **Oštećenja vida** su sljepoća kao potpuni gubitak osjetila vida, te slabovidnost kao njegov djelomičan gubitak. Potom, oštećenja vida dijele se na blago oštećenje vida ili uredan vid, umjereno oštećenje vida, teško oštećenje vida i više razina sljepoće (usp. Benjak et al. 2013: 176; Keserović i Rožman 2013: 133-141)

---

⁴ Usp. <https://www.soih.hr/soih-clanice> (15/7/2024)

- **Oštećenja sluha** su gluhoća i naglušost. Gluhoćom se smatra gubitak sluha u govornim frekvencijama⁵ veći od 93 dB, dok naglušost obuhvaća raspon od 26 do 93 dB (usp. NN 79/2014)⁶
- **Gluhoslijepoća** je senzoričko oštećenje u različitim kombinacijama intenziteta: praktična gluhoslijepoća, gluhoća i slabovidnost, sljepoća i naglušost, naglušost i slabovidnost (usp. Nenadić et al. 2015)
- **Oštećenja govorno-glasovne komunikacije** (govor, glas, jezik, čitanje, pisanje) su ona oštećenja kod kojih je komunikacija govorom otežana ili ne postoji zbog različitih funkcionalnih oštećenja
- **Oštećenje lokomotornog sustava** je prirođeni ili stečeni nedostatak ili deformacija, smanjenje ili gubitak motoričkih ili funkcionalnih sposobnosti u izvođenju pojedinih aktivnosti
- **Oštećenje središnjeg živčanog sustava** je oštećenje koje nastaje kao posljedica prirođene ili stečene bolesti ili povrede koja uzrokuje smanjenje ili gubitak funkcionalnih sposobnosti u izvršenju pojedinih aktivnosti ili promjena svijesti
- **Oštećenje perifernog živčanog i mišićnog sustava** je oštećenje koje nastaje kao posljedica prirođene ili stečene bolesti ili povrede koja uzrokuje smanjenje ili gubitak mišićne funkcije u izvršenju pojedinih aktivnosti.

Što se tiče ostalih oštećenja, koja iz već navedenih razloga nećemo detaljnije obrađivati, ona se mogu podijeliti na sljedeći način: oštećenje drugih organa i organskih sustava, intelektualna i mentalna oštećenja, poremećaji iz autističnog spektra te više vrsta oštećenja istodobno.

Za ilustraciju jezične prakse oslovljavanja osoba s invaliditetom, napose u zakonodavnom i administrativnom kontekstu, a susljedno uvodnim napomenama, važno je uzeti u obzir pravno-regulatorni okvir Republike Hrvatske i Europske unije. U nastavku slijedi popis zakona i ostalih akata koji reguliraju raznorodne aspekte života osoba s invaliditetom. Svaki od tih tekstova ovdje promatramo kao izvor na temelju kojeg smo strukturirali jezični korpus ovoga istraživanja.⁷

---

⁵ Govorne frekvencije nalaze se u rasponu od 500 do 4000 Hz.

⁶ Pripomenimo da je u svrhu njihova uključivanja u društvenu zajednicu, Hrvatski sabor donio i Zakon o znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj (NN 82/15).

⁷ Prema Tadiću (2003: 28) korpus podrazumijevamo kao „skup jezičnih odsječaka odabranih i skupljenih prema eksplicitnim lingvističkim kriterijima s ciljem da čine jezični uzorak“, odnosno jezični resurs (ibid) koji služi za „empirijsku provjeru neke jezične teorije“ (ibid: 156). U našem slučaju korpus sačinjavaju svi termini, bez obzira na njihovo morfosintaktičko ustrojstvo (od jednostavnih jednočlanih naziva do složenih višečlanih sintagmi, kao

- Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

(<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=konvencija+un-a+o+pravima+osoba+s+invaliditetom>)

- Zakon o osobnoj asistenciji (NN 71/2023), (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_06_71_1175.html)

- Pravilnik o sastavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i drugih prava po posebnim propisima (NN 79/2014) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_79_1477.html)

- Pravilnik o mjerilima za pružanje usluge osobne asistencije, utvrđivanju cijene, sadržaju obrasca za podnošenje prijave na javni poziv te načinu i uvjetima sklapanja ugovora (nastavno na Zakon o osobnoj asistenciji) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_08_96_1435.html)

- Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15 i 52/16) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html, <https://www.zakon.hr/z/2173/Zakon-o-socijalnoj-skrbi-2014-2015>, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_99_1914.html, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_06_52_1377.html) te sve naknadne izmjene i dopune

ovoga Zakona

- Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 78/2013) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_78_1615.html)

- Zakon o znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj (NN 82/15) (<https://www.zakon.hr/z/815/Zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-Republici-Hrvatskoj>)

-Nenadić, K., Šubarić, Ž. i Dumančić, J. (2015). Osobe s oštećenjima vida – naši pacijenti. Vodič za pristup slijepim i slabovidnim osobama za zdravstvene djelatnike. Zagreb: Hrvatski savez slijepih, Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu) (https://savez-slijepih.hr/app/uploads/2021/01/Vodic_za_pristup_slijepim_i_slabovidnim_osobama_za_zdravstvene_djelatnike.pdf)

---

npr. u slučajevima perifraze) koji upućuju na osobe s invaliditetom, a čine dio službene terminologije zakonodavnih tekstova koji su trenutno na snazi u Republici Hrvatskoj.

-Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 157/13, 152/14, 39/18, 32/20) (<https://www.zakon.hr/z/493/Zakon-o-profesionalnoj-rehabilitaciji-i-zapo%C5%A1ljavanju-osoba-s-invaliditetom>).

Pregledom pertinentnih legislativnih tekstova ispostavlja se da se upotrijebljena terminologija pokazala izrazito homogenom. Daleko najčešće upotrebljavana sintagma je *osoba s invaliditetom* (OSI). Ova se sintagma beziznimno pojavljuje u svim pravnim tekstovima. Istovremeno, u njima tek povremeno pronalazimo riječ *invaliditet*, koja sama po sebi i upotrijebljena u prikladnom kontekstu nije stigmatizirajuća, pa se stječe dojam da su svi zakonodavni i administrativni tekstovi pomno pregledani i ujednačeni kako u njima ne bi bilo diskriminatorne terminologije.

Iz zakonodavnih tekstova proizlazi da se termin *(po)teškoće* odnosi samo na djecu, no ne i na odrasle. Naime, pronalazimo ga samo u aktima posvećenima procesu inkluzije djece u društvo, dok se u aktima o inkluziji odraslih u tom kontekstu koristi termin *invaliditet*⁸.

Zbog latinske etimologije koja podrazumijeva negativne konotacije (fr. *invalide* < lat. *invalidus* u značenju nejak, slab, nemoćan), iz perspektive politički korektnog jezika⁹ preporučuje se da se upotreba naziva *invalid*, kao i riječi iz istog tvorbenog gnijezda (npr. *invalidnost*) izbjegava jer se njima čitava osoba izjednačava sa svojim hendikepom i svodi samo na njega, dok upotreba perifrastične sintagme *osoba s invaliditetom* podrazumijeva da je osoba mnogo više od poteškoće, stanja, oštećenja ili bolesti koju ima. Iz istog je razloga nepreporučljivo upotrebljavati izraz *osoba s posebnim potrebama*. U podlozi otpora prema ovome izrazu, i samome nastalom kao pokušaj politički korektne terminologije, nalazi se ideja da osobe s invaliditetom nemaju nikakve posebne, drugačije potrebe kojima se razlikuju od ostatka populacije, već jednostavno svoje univerzalne ljudske potrebe ostvaraju na ponešto drugačiji način, što je i stav na koji često nailazimo u suvremenoj literaturi (usp. npr. Dadić et al (2018: 64); Sarka (2020: 6) i drugdje).

Prema *Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom*¹⁰ invaliditet je

---

⁸ U našem korpusu pronalazimo sintagme poput *učenici s teškoćama u razvoju*, *mladi s teškoćama u razvoju*, ali ne i takvu sintagmu koja bi se odnosila na odrasle osobe. Ipak, parafraze tipa „osoba koja ima poteškoće s...“, prisutne su u zakonima čija primarna svrha nije reguliranje pitanja vezanih uz invaliditet.

⁹ O pojmu političke korektnosti u jeziku bit će govora u poglavlju 3.

¹⁰ Dostupno na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127(01)&from=EN). Ova je Konvencija nastala s ciljem da promiče i štiti dostojanstvo osoba s invaliditetom, značajno pridonese poboljšanju izrazito nepovoljnoga socijalnog položaja osoba s invaliditetom te promiče njihovo sudjelovanje u građanskim, političkim, ekonomskim, društvenim i kulturnim područjima života uz jednake mogućnosti, kako u zemljama u razvoju, tako i u razvijenim zemljama (paragraf (y)).

„koncept koji se još uvijek razvija te (...) nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima“ (paragraf (e)),

dok Članak 1 iste konvencije osobe s invaliditetom definira na sljedeći način:

„Osobe s invaliditetom uključuju one koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.“

U radu koji definira koncepte *osoba s invaliditetom* i *invaliditet* (Dadić et al. (2018: 64) autori navode sljedeći niz izraza, poredanih po učestalosti uporabe: „invalidi“, „invalidne osobe“, „hendikepirane osobe“, „osobe s hendikepom“, „osobe s tjelesnim i duševnim oštećenjem“, „osobe s poteškoćama“, „osobe s posebnim potrebama“, „osobe sa smanjenom radnom sposobnošću“ te „osobe s invaliditetom“. Autori zaključuju kako među tim nazivima postoje razlike, a konsenzusa oko jedinstvenog i sasvim prikladnog naziva nema.

U dokumentu *Etički pristup osobama s invaliditetom*¹¹ na str. 8 pronalazimo da

„...Postoji niz naziva koji se koriste za ovu populaciju ljudi („invalid“, „invalidna osoba“, „hendikepirana osoba“, „osoba s posebnim potrebama“), međutim s vremenom se iskristaliziralo kao ispravno koristiti formulaciju „osoba s invaliditetom“.

Ovakav politički korektan pristup na prvo mjesto stavlja osobu, a tek onda njezino oštećenje. Naša je pretraga također pokazala da se u trenutno važećim zakonodavnim i administrativnim tekstovima za denotiranje populacije koju promatramo daleko najviše koristi upravo sintagma *osoba s invaliditetom*, možemo zaključiti da je hrvatski zakonodavni i regulatorni okvir terminološki prikladno uređen. Detaljnije o uporabi terminologije vezane uz osobe s invaliditetom u ostalim registrima suvremenoga hrvatskog jezika bit će riječi u odlomku koji slijedi.

2.1 Izrazi u legislativnim tekstovima i u općoj uporabi

U ovom ćemo odlomku prvo izložiti sve termine na koje smo naišli pretragom odabranog korpusa zakonodavnih tekstova, a potom njihovu učestalost utvrditi u Hrvatskom

---

¹¹ Dostupno na https://www.uriho.hr/storage/uploads/3b666749-0585-43a2-b3af-4a099b0cf483/Eti%C4%8Dki-pristup,-stereotipi,-predrasude-i-diskriminacija,-europske-regulative_ERASMUS-.pdf.

internetskom korpusu (hrWaC-u).¹² Naposljetku ćemo usporediti koja je u tekstovima prisutnima u hrWaC-u učestalost ostalih termina koji upućuju na osobe s invaliditetom, a pripadaju drugim registrima, primjerice razgovornom. Motivaciju za ovakvu vrstu analize pronalazimo u recentnoj sociolingvističkoj literaturi koja nam ukazuje da su granice između jezičnih registara u suvremenom svijetu sve propusnije, da se varijeteti pretapaju jedan u drugi, a termini uvriježeni u razgovornom stilu prihvaćaju i u formalnim situacijama jezične upotrebe i obratno (usp. npr. Berruto 2018: 20-27).¹³

Kako smo već naveli, u našem se korpusu u svim pregledanim legislativnim tekstovima kao najčešće korišten termin pojavljuje sintagma *osoba/-e s invaliditetom*, pa možemo ustvrditi da služi kao općenit, neutralan i stručno prihvaćen hiperonim za bilo koju vrstu poteškoće ili oštećenja. Kako bismo utvrdili kolika je njena učestalost i prihvaćenost u svakodnevnoj uporabi suvremenog hrvatskog jezika, proveli smo pretragu navedenog termina u hrWaC-u.

Ondje je pronalazimo 10 865 puta. Slijedi nekoliko tipičnih primjera iz spomenutog korpusa koji nam mogu poslužiti kao ilustracija uobičajene uporabe i prisutnih terminoloških oscilacija:

- (1) Športsko društvo osoba s tjelesnim invaliditetom Ušpon iz Velike Gorice organiziralo je 3. kup u stolnom tenisu za *osobe s invaliditetom*. [...] Pobjednik turnira je Dragan Rakić, predsjednik Hrvatskog stolnoteniskog saveza *osoba s invaliditetom* (HSTSI). Drugo mjesto osvojio je Tonis Milas (STKI "Uriho", Zagreb), a treće mjesto pripalo je Pavlu Joziću (STKI "Samobor i Sveta Nedelja").
- (2) Zanimljivo je da su među brojnom županjskom publikom te večeri bili i osnivači teatra u Gimnaziji, sadašnji studenti. Više od tisuću *osoba s invaliditetom* i članova njihovih obitelji okupilo se u Županji na devetom nadbiskupijskom susretu pod geslom "On nas tješi u svakoj nevolji".
- (3) „Lani su »pauci« svako dvanaesto premješteno vozilo odvezli s mjesta koja su namijenjena *osobama s invaliditetom*. Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida (HSUTI) u četvrtak je u Hrvatskom auto klubu (HAK) organizirao okrugli stol na kojem je upozorio na dodatni problem *osoba s invaliditetom*: veliki broj građana

---

¹² Izrađen u siječnju 2014., hrWaC je najveći korpus hrvatskoga jezika koji trenutno sadrži 1.9 milijardi pojava. Obuhvaća tekstove prikupljene s novinskih portala, foruma i mrežnih stranica službenih organizacija te donosi jezične potvrde koje najvećim dijelom pripadaju publicističkom, razgovornom i administrativnom stilu hrvatskog standardnog jezika (Blagus Bartolec i Matas Ivanković 2017: 25) (<https://hrcak.srce.hr/file/276206>). HrWaC je obrađen i pretraživ u javno dostupnoj programskoj podršci za rad na korpusu NoSketch Engine (ibid.).

¹³ Izvor koji navodimo govori o ispreplitanju različitih jezičnih varijeteta u suvremenom talijanskom jeziku, ali sve rečeno vrijedi i za hrvatski, baš kao i za ostale jezike europskoga kulturnog kruga, odnosno šire, modernoga razvijenog svijeta.

nepropisno se parkira i oduzima i zlorabi njihova mjesta.“ (<https://glas-slavonije.hr/novosti/hrvatska/2024/08/07/prava-osoba-s-invaliditetom-lani-je-upuceno-412-preporuka-i-upozorenja-563650/>, 25/8/2024.)¹⁴

Sva tri primjera pisana su 'srednje visokim' registrom standardnog hrvatskog jezika kakav je uvriježen u tekstnoj vrsti novinski tekst kojoj svi primjeri pripadaju (preciznije, riječ je o podvrstama sportski izvještaj (primjer 1), lokalne vijesti (pr. 2) i regionalne, odnosno državne vijesti (3)). Novinskome je tekstu cilj na sažet i informativan način donijeti informaciju do njezina krajnjeg primatelja¹⁵. Zanimljivo je da se u primjeru (1) politički korektan termin *osoba s (tjelesnim) invaliditetom* nalazi u tekstu vijesti tamo gdje su akronimi koji označavaju imena udruga raspisani punim riječima (Športsko društvo *osoba s tjelesnim invaliditetom*, Hrvatski stolnoteniski savez *osoba s invaliditetom*), no iz ostalih akronima koji su prisutni u tekstu dade se naslutiti da udruge predstavljene samo tim akronimima i dalje u nazivu imaju termin *invalid*. Ovu pretpostavku potvrđuje internetska pretraga kojom se utvrđuje da akronim STKI dolazi od *stolnoteniski klub invalida* (usp. <https://www.stki-uriho.hr/>, 19/8/2024), dok je u slučaju HSTSI-ja vjerojatno da se promjena imena nije odrazila i na promjenu očito već uvriježenog akronima.¹⁶ Raspisujući akronim (HSUTI) novinar rabi imenicu *invalid* („Hrvatski savez udruga tjelesnih *invalida* (sic!)) iako bi puno ime udruge o kojoj se izvještava u primjeru (3) bilo ispravno navesti kao Hrvatski savez udruga *osoba s tjelesnim invaliditetom*, v. <https://hsuti.hr/2011/04/14/o-nama/>, 19/8/2024) i premda okrugli stol koji je navedena udruga organizirala govori o problemima s kojima se susreću *osobe s invaliditetom*, a ne *invalidi*, a što novinar ispravno prenosi.

U hrvatskom legislativnom okviru prisutan je i termin *invaliditet*, najčešće kao prijevod engleskoga pojma *disability*. Pronalazimo ga primjerice u sintagmama poput:

- (4) ...utvrđivanje tjelesnog, intelektualnog, osjetilnog i mentalnog oštećenja, *invaliditeta*, funkcionalne sposobnosti te radne sposobnosti osobe (Uredba o metodologijama vještačenja, NN 96/2023).

---

¹⁴ Ovo je jedini jezični primjer unutar Poglavlja 2.1 koji je preuzet direktno s web-stranice glasila, a ne iz hrWaC-a te je stoga zasebno citiran.

¹⁵ U primjerima (1) – (3) radi se o čitateljima, no isto vrijedi i za medije u kojima je krajnji primatelj slušatelj odnosno gledatelj.

¹⁶ Prema podacima dostupnima na internetu, današnje ime tog saveza osnovanog 2006. godine kao Hrvatski stolnoteniski savez invalida promijenjeno je 2019. u Hrvatski parastolnoteniski savez, odnosno HPSTS (usp. <https://www.hpsts.hr/> 19/8/2024). Napominjemo da do povremenih promjena naziva dolazi kako bi se provelo usklađivanje s trenutno važećim zakonima i pravilnicima, npr. u potonjem slučaju s pravilnikom Hrvatskog paraolimpijskog odbora.

Na taj izraz u hrWaC-u nailazimo 32 285 puta. U otprilike trećini slučajeva pojavljuje se kao sastavni dio već obrađene sintagme „osoba/-e s *invaliditetom*“ (10 865 pojavnica, v. ranije u tekstu), dok se u ostatku pojavnica najčešće javlja kao dio neke od službenih klasifikacija kategorija invaliditeta kakve su navođene u uvodnom dijelu ovog poglavlja (v. npr. Dadić et al (2018); Sarka (2020) te citirane pravilnike). U tim su slučajevima najčešće kolokacije one koje označavaju određenu skupinu (*studenti s invaliditetom, sportaši s i., mladi s i., djeca/žene/djevojčice/djevojke s i.*) te one koje modificiraju, odnosno sužavaju značenje pojma (*utvrđeni/teški/trajni invaliditet, tjelesni i., vojni i., oblici i., vrste i., uzroci i., posljedice i., stopa i., stupanj i., višestruki i.*), ili glagolskom imenicom izriču neku radnju vezanu uz njega (*utvrđivanje i., sprječavanje i., prihvaćanje i., percepcija i.*).

Termini *hendikep* i *hendikepiranost* ne spominju se u niti jednom službenom odnosno zakonodavnom dokumentu, ali *hendikep* u internetskom korpusu pronalazimo u 5 676 tekstualnih odsječaka. Navedimo nekoliko primjera:

- (5) Kao i svaki dječji odjel knjižnice, uz redovnu djelatnost posudbe knjiga i edukacije naših najmlađih članova, posebnu pažnju posvećujemo približavanju knjige i čitanja onima kojima su zbog različitih razloga knjiga i knjižnica teško dostupne, bilo radi njihove zemljopisne udaljenosti i slabe prometne povezanosti sa gradom, ili zbog neke vrste *hendikepa*.
- (6) MOJ SIN JE ŠKOLARAC (rujan 2008. godine) Krenuli smo u školu. Školu koja ga je htjela, bez pitanja i predrasuda. Sin sjedi u školskoj klupi. Podiže ruku. Smije se. Sretan je. Sretni smo i mi. Fizički *hendikep* nije barijera...
- (7) Udruga smo za najmlađu društvenu populaciju, članovi naše udruge se prvi put susreću s najtežim promjenama u svom životu odnosno na što nitko nije mogao biti unaprijed spreman jest činjenica da će i *hendikep* biti konstanta u životu cijele obitelji te se cijela obitelj prilagođava novonastaloj situaciji.

U gornjim primjerima termin *hendikep* pronalazimo u neformalnim, kolokvijalnim registrima, na internetskim forumima, roditeljskim stranicama i privatnim blogovima. Važno je napomenuti da ga koriste roditelji djece s teškoćama pa se može pretpostaviti da u njihovom diskursu nema negativne konotacije i nije percipiran kao stigmatizirajući termin.

Izvedenu imenicu *hendikepiranost* u hrWaC-u pronalazimo u 130 tekstualnih odsječaka, a ovdje navodimo jedan tipičan primjer:

(8) Države članice EU-a i dalje blokiraju novu direktivu o nediskriminaciji, koja bi jednostavno riješila problem propusta u pravnoj zaštiti u slučajevima diskriminacije izvan radnog mjesta na osnovi *hendikepiranosti* (...).

Ova je imenica nastala sufiksalsnom tvorbom i označava svojstvo ili osobinu, a u kolokvijalnom se stilu ne pronalazi. Tekstualni odsječak u primjeru (8) pripada formalnom, administrativnom stilu. Radi se ponovo o novinskoj vijesti koja ovaj put prenosi sadržaj administrativne vrste, pa je takav i jezik kojim je vijest napisana.

Ukupno gledajući, možemo zaključiti da je u semantičkom polju denotiranja osoba s invaliditetom po pitanju hiperonima odnosno krovnih izraza koji pokrivaju čitavu skupinu pravni okvir terminološki nedvosmislen i jasan, ali javna upotreba još uvijek oscilira između novijih preporučenih termina i onih koji su se uvriježili prethodnom dugotrajnom uporabom, čak i među pripadnicima promatrane populacije i njihovim najbližima (npr. termin *invalid* u nazivima sportskih udruga ili termin *hendikep* u vokabularu roditelja djece s teškoćama) iz čega zaključujemo da ciljna skupina te termine ne doživljava negativnima ni stigmatizirajućima.

Najveći broj primjera koji se tiču oštećenja vida pronašli smo u Nenadić et al. (2015). Najučestalije su sintagme *slijepe osobe*, *slabovidne osobe*, dok se sintagme *osoba/-e s teškoćama vida*, *osobe s poremećajem vida* pojavljuju samo rubno, po jedan put. Nešto su češće sintagme *osoba s oštećenjem vida*, *osoba oštećenog vida*, a po jedan put se pojavljuje još i sintagma „osoba s invaliditetom oštećenja vida“. Pojavljuje se i izraz *slijepi* kao *plurale tantum* kad se pridjev poimenčuje u slučajevima u kojima se koristi za čitavu grupu („...a za slijepa može značiti i financijsku uštedu“, Nenadić et al. 2015: 15).

Korpusnom pretragom nailazimo na sljedeće rezultate o učestalosti i distribuciji po tekstnim vrstama. Sintagmu *slijepa osoba* u hrWaC-u pronalazimo 1486 puta. Ti se odsječci većinom odnose na prava, povlastice i pomagala koje navedena skupina rabi u svrhu poboljšanja svog životnog standarda, kao u sljedećem primjeru:

(9) Ovim projektom stvorili bi se uvjeti za uključivanje slijepih u visokoobrazovni sustav kroz besplatni sustav za upravljanje učenjem: 1. e-biblioteka, korisničko sučelje za *slijepa osoba* i čitač teksta / čitač bi omogućio i neki drugi oblik e-komunikacije; 2. priprema *slijepih osoba* za ulazak u visokoobrazovni sustav; 3. Priprema cjelokupnog obrazovnog sustava EFST potrebama *slijepih osoba*; 4. Uključivanje slijepih osoba u studentski život sveučilišta.

Sintagma *slabovidne osobe* u hrWaC-u se javlja 554 puta i to isključivo u jezično vezanoj sintagmi *slijepa/-e i slabovidna/-e osoba/-e* kojom se na najlakši način obuhvaćaju najčešća oštećenja vida. Stoga i ne čudi što se navedeni izraz pojavljuje u ovom obliku u toj količini:

- (10) Majica je izrađena u reljefnom tisku tako da *slijepe i slabovidne osobe* mogu pročitati poruku majice pomoću Braillovog pisma.

Izraz *osoba/-e s teškoćama vida* pojavljuje se tek sporadično, tek 4 puta te su u pitanju tek dva izvora pa ih zbog rijetkosti nećemo isticati. Za razliku od Nenadić et al. (2015), hrWaC ne bilježi niti jednu pojavu kolokacije *osobe s poremećajem vida*, kao niti *osoba s invaliditetom oštećenja vida* koja je kod ovih autora prisutna. Višeriječnu konstrukciju *osoba s oštećenjem vida* zamjećujemo tek nešto malo češće nego *osoba/-e s teškoćama vida*, neznatnih 57 puta. Veoma je slična situacija i sa sintagmom *osoba oštećenog vida* koja broji tek 17 pojavnica u tekstovima koji se bave isključivo rehabilitacijom i zdravljem slijepih osoba:

- (11) Ovaj su, za slijepe potpuno pristupačan, prijammnik izradili Bavarski digitalni radio (Bayern Digital Radio) i spomenuta elektronička firma u zajednici s Bavarskim savezom slijepih i slabovidnih i Udrugom korisnika osobnog računala *osoba oštećenog vida*.

Što se tiče izraza *slijepi*; on se u internetskoj korpusu pojavljuje 6170 puta, te se, kao i kod Nenadić et al. (2015), evidentno isprepliću njegova dva načina upotrebe, kao zbirne imenice i opisnoga pridjeva. Spomenutu razliku vidimo u sljedećem primjeru:

- (12) Uz podjelu plaketa za riječ su se javili: predsjednik HSS-a g. Vojin Perić koji je istaknuo važnost Udruge koja jedina brine o *slijepim osobama* u svim segmentima njihova života. Također je istaknuo da se *slijepi* moraju sami izboriti za svoj status u društvu ukazujući na zakonska rješenja koja bi omogućila ravnopravnost na svim životnim poljima.

U sintagmi *slijepim osobama* razvidno je da se radi o opisnome pridjevu koji stoji kao premodifikacija glave imenske sintagme, dok u nastavku vidimo samostalnu upotrebu izraza *slijepi*, ovoga puta kao poimeničenog pridjeva koji također označava čitavu skupinu.

Unatoč tomu što se u službenim dokumentima riječ *invalid* više uopće ne upotrebljava, u javnom se diskursu i dalje veoma često rabi. Tako vidimo da je u hrWaC-u zastupljena 29 612 puta, a tipičan primjer bi bio sljedeća uporaba u kojoj političar, tadašnji ministar rada i mirovinskog sustava u vladi Zorana Milanovića (2011.-2016.) upotrebljava jedan od ključnih termina unutar vlastitog resora nesvjestan da je takva njegova uporaba stigmatizirajuća i diskriminatorna:

- (13) Mi imamo tradiciju rehabilitacije *invalida*, ali smo stali na rehabilitaciji u radionicama - rekao je ministar Mrić.

Valja istaknuti kako je pri izricanju i prenošenju ove izjave zakazao čitav niz aktera u javnom životu RH koji su trebali pokazati stručnost. U prvom redu to je tadašnji ministar koji je tom izjavom pokazao nepoznavanje važnih čimbenika vlastita resora, a zatim i novinari koji su prenoseći izjavu propustili modificirati ministrov izričaj te time propustili priliku da utječu na javno mnijenje i potaknu konzumente medija na pravilnu uporabu.

Korijen riječi *invalid* tvorbeno je plodan i kao takav je ostao prisutan u drugim, široko prihvaćenim terminima: prema čl. 54 *Zakona o socijalnoj skrbi* naknada zbog tjelesnog oštećenja naziva se *invalidninom*, a ona može biti osobna i obiteljska.¹⁷

U istom se Zakonu navodi da dijete s teškoćama u razvoju ili osoba s invaliditetom imaju pravo na njegovatelja. Kad su osobe s oštećenjem vida u pitanju, za ovo je pomagačko zanimanje česta upotreba sintagme *videći asistent* ili *videći pratitelj*, jer se, u odnosu na slijepu, ostatak populacije naziva *videćom*.

U svakodnevnoj se uporabi za potpuno oštećenje vida često nailazi na izraze poput *slijepac* ili *slijep*. U hrWaC-u smo na prvospomenuti izraz naišli 3 948 puta. Ova se riječ veoma rijetko rabi kao označitelj za osobu koja ne vidi. Umjesto toga prevladava uporaba u religijskom, poglavito biblijskom kontekstu (usp. primjer (14)), dok je njezina druga najčešća uporaba frazeološka u raznim inačicama frazema *biti jasno i slijepcu* (npr. *i slijepcu je jasno da...*, *i slijepac bi vidio da...*, *i slijepac bi učinio X*). Navedenim se frazemom želi naznačiti bjelodanost neke činjenice koju netko drugi najčešće ne vidi ili je nije svjestan. Promotrimo konkretne primjere:

- (14) Prvo, vjera je spoznaja da me netko voli. Drugo, vjera je sigurno očekivanje dobra. Treće, vjera je projekt. Ja u duhu već vidim što će se dogoditi. Isus pita *slijepca* Što hoćeš da ti učinim? *Slijepac* ne kaže Ja sam slijep, nego kaže Da progledam. Isus mu kaže Progledaj.

---

¹⁷ Osvrnut ćemo se ovdje i na uporabu pridjeva *invalidan* koji se prema podacima dostupnim na Hrvatskom jezičnom portalu (HJP) pojavljuje u dvama značenjima, od kojih je prvo povezano s invaliditetom dok drugo, ono metaforičko, znači *koji je tako loš da ne funkcionira* (cit. HJP). Spomenuti se pridjev u svome drugome značenju u HrWaC-u pojavljuje tek sporadično. Naime, od ukupno 2998 pojavljivanja, velika većina pripada sintagmama *invalidna osoba* ili *dijete*. Navodimo dva primjera u kojima se pojavljuje metaforički: „Koja ironija? Ti isti profesori na ekonomskim fakultetima ih ne uče što je pravi uzrok krize, međutim studenti ipak žele to *invalidno znanje*.“, ili: „Raste i broj ljudi u prometu (zračnom, pomorskom i kopnenom) pa bi bez HGSS-a takvi prostori, kao i cjeloviti sustav zaštite i spašavanja u RH, bili *invalidni*.“

- (15) Polomio je Mandžukića s leđa uz crtu i zaradio izravni crveni karton. Štimac se oštro pobunio, iako zaista nije poznato zašto, nakon ovog starta i *slijepac* bi Krstanovića potjerao s terena.

Kao što je vidljivo iz primjera (15), izvještavanje općenito, a poglavito ono sportsko, obiluje osebnim izrazima među kojima su česti i frazemi.

Jedan pejorativan izraz koji se javlja u neslužbenoj komunikaciji, a odnosi na slijepu populaciju jest i pridjev *ćorav* koji nam u hrvatski jezik dolazi kao posuđenica iz turskoga, odnosno, daljnjom etimologijom, iz perzijskoga jezika. Taj pridjev u hrWaC-u nalazimo 1 770 puta te se on koristi kako bi se nekoga na taj način uvrijedilo te stoga takve primjere ovdje nećemo iznositi.

Termin *slijep* javlja se u mnogo više primjera, njih čak 41 814, najčešće kao pridjev, a tek sporadično kao poimeničeni pridjev u množinskom obliku, to jest kao zbirna imenica. Uporaba pridjeva *slijep* se međutim ne ograničava samo na njegovo doslovno značenje *onoga tko ne vidi*, nego se pojavljuje u mnogim metaforičkim kontekstima ili specifičnim tehničkim kolokacijama u kojima poprima neke druge značenjske nijanse. Oprimjerujemo to metaforičkom sintagmom *slijepa ljubav* (17) i kolokacijom (*dvostruko*) *slijepa ispitivanja/pokusi* (16) koja se odnosi na način ispitivanja lijekova u medicini prije njihova puštanja u uporabu:

- (16) DVOSTRUKO SLIJEPI POKUS: Kliničko ispitivanje u kojemu ni ispitanik ni istraživački tim ne zna dobiva li ispitanik istraživani lijek ili placebo (ili neku drugu terapiju). Smatra se da dvostruko *slijepa* ispitivanja daju objektivne rezultate, jer u njima očekivanja ni liječnika niti ispitanika o lijeku ne utječu na ishod ispitivanja.

- (17) Prvi stupanj je savršenstvo *slijepa ljubav*. Drugi stupanj je težak jer počinješ prezirati sve u vezi s njom.

Za razliku od primjera (16) čiji tekst pripada znanstveno-administrativnom stilu, kontekst u kojemu je u primjeru (17) upotrijebljena *slijepa ljubav* najispravnije je definirati kao neformalan, a odlikuje ga npr. odsustvo potrebne interpunkcije i rascjepkana rečenična sintaksa, tipična za govoreni diskurs, a ne za pisane tekstove. Takav je stil pisanja počesto prisutan na internetu, ponajviše na društvenim mrežama i ostalim novim sredstvima komunikacije (mailovi, chatovi, blogovi, poruke...).

Termin *nevideći* u hrWaC-u se spominje 18 puta, a zanimljivo je primijetiti da se često pogrešno upotrebljava. Kada je riječ *nevideći* napisana bez bjeline, označava *čovjeka koji ne vidi* (usp. ispravnu uporabu u primjeru (18)), a u korpusu je često nalazimo napisanu umjesto

glagolske konstrukcije negacija + glagolski prilog sadašnji (dakle, umjesto „*ne videći*“, v. primjer (19)). Valja reći da je uporaba riječi *nevideći* u primjeru (19) neispravna i na sintaktičkoj razini jer bi u tom kontekstu trebalo pisati *ne vidjevši*:

(18) Mišel je bio veseo i spreman na šalu, tako da smo cijelo poslijepodne proveli veselo čavrljajući. Krenuvši za Neronom, iznenada sam se spotakla i pala, a Mišel ništa nije primijetio. Meni je sijevnula misao da je on ustvari slijep? Kao da je pročitao moje misli, lagano je izustio: Da ja sam, nažalost, *nevideći*.

(19) Sinonim za izrazito loše suđenje Ivan Novak sprječava senzaciju u Maksimiru: poklonivši gol Dinamu iz zaleđa, *nevideći* penal na Vučku, nizom usmjerenih sudačkih odluka...

Za terminologiju koja se odnosi na osobe s oštećenjem sluha najviše smo podataka pronašli u *Zakonu o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj* (NN, broj 82/15) donesenom 2015. godine te članku Kavčić i Gotovac (2021) u kojem autorice, inače prevoditeljice sa znakovnoga jezika savjetuju koji bi se termini trebali koristiti kada se govori o osobama s ovim tipom invaliditeta. Autorice razlikuju sintagme *gluha osoba* i *osoba oštećena sluha*, navodeći da se velika većina pripadnika ove manjine u Hrvatskoj samodefinira kroz potonji izraz, koji predstavlja medicinski model gluhoće (Kavčić i Gotovac 2021: 11). Termin *gluha osoba* kulturološki definira osobu kao pripadnika kulturno-jezične manjine, što je koncept koji ima mnogo više uspjeha u SAD-u i zapadnoeuropskim zemljama nego kod nas.

U zakonodavnom okviru pronalazimo termine *gluh*, *nagluh*, *gluhoslijep*, *gluha osoba*, *nagluha osoba*, *osoba oštećena sluha*, *gluhe* i *gluhoslijepo osobe te druge osobe s komunikacijskim teškoćama*, *gluhonijem*, *gluhonijema osoba* (v. *Zakon o znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj*).

U Hrvatskom internetskom korpusu sve ove sintagme zastupljene su redom kako slijedi: *gluh* se pojavljuje 10 763 puta i većinom rabi kao denotativan izraz za skupinu koju analiziramo. Međutim, ponegdje pronalazimo i metaforičku uporabu u značenju *neosjetljiv na X*:

(20) Dosadašnja vlast bila je vlast *gluha* za potrebe naroda u Škabrnji i Prkosu, otupjela na sve socijalne probleme, bahata i ohola.

Termin *nagluh* u hrWaC-u pronalazimo 1 192 puta te je u velikoj većini slučajeva u direktnoj vezi s leksemom *gluh*, tvoreći tako sintagmu *gluh/-i* i *nagluh/-i*:

(21) ...svi prisutni imat će priliku upoznati ovogodišnju Miss Hrvatske gluhih, Mateu Matić koja će tom prigodom predstaviti i dizajnersku haljinu s kojom će se u

srpnju ove godine u Pragu boriti za titulu Miss svijeta gluhih. Haljinu je dizajnirala mlada talentirana studentica Tekstilno-tehnološkog fakulteta u Zagrebu, Barbara Bursać, također članica Saveza gluhih i *nagluhih* Grada Zagreba.

- (22) Ovaj vikend održan je prvi vikend trening u sklopu projekta „Animacije i rekreacije jedrenjem“ za gluhe i *nagluhe* osobe.

Nadalje, valja kazati kako je izraz *gluhoslijep* u Hrvatskom internetskom korpusu prisutan 684 puta i to isključivo u svom ispravnom značenju, odnosno kao naziv skupine osoba s tom vrstom oštećenja. Stoga donosimo samo jedan primjer:

- (23) Šetnju Helen Keller¹⁸ *gluhoslijepih* osoba središtem Zagreba 27. lipnja organizirala je Hrvatska udruga *gluhoslijepih* osoba Dodir.

Izraz *gluha osoba* u internetskom se korpusu pojavljuje 64 puta i to kao dio odsječaka koje smo već uočili obrađujući pojavnost leksema *gluh*. Stoga ćemo na ovom mjestu donijeti jedan primjer, tek kao ilustraciju naše tvrdnje:

- (24) Performans se indirektno, kroz šaljivu reklamu, dotakao diskriminacije koju *gluha osoba* doživljava od strane društva i državnih tijela, čak i u slučajevima kada je ta osoba izumitelj vrlo zanimljivog proizvoda s brojnim medicinskim i tehničkim prednostima u odnosu na konkurenciju.

Netom citirani primjer pokazuje kako šira društvena zajednica na gluhe osobe i dalje gleda kroz prizmu njihova invaliditeta umjesto da se na njih gleda kao na ravnopravne članove zajednice. Ta se činjenica očituje u tome što se takav performans uopće izvodi: da stigma ne postoji, ne bi ni bilo potrebe za njim.

Sintagma *osoba/-e oštećena sluha* u korpusu se pojavljuje 213 puta te je uglavnom uočavamo u tekstovima neutralnog i obazrivog jezičnog registra i stila:

- (25) Kako bi *osobe oštećena sluha* iz Osijeka imale mogućnost pratiti i aktivnije sudjelovati u nedjeljnoj euharistiji, u nedjelju, 31. listopada u osječkoj konkatedrali Sv. Petra i Pavla apostola, u 8.30 sati biti će slavljena misa koja će biti prevedena na znakovni jezik.

Pregledavajući portfolio izraza u zakonodavnom okviru nailazimo i na jezičnu konstrukciju *druge osobe s komunikacijskim teškoćama* koja nije posvjedočena u hrWaC-u.

Uz navedene sintagme u hrWaC-u pronalazimo još i izraz *gluhonijem* u 1 091 tekstualnom odsječku. Uglavnom ga primjećujemo u trima glavnim značenjima, od kojih je ono prvo

---

¹⁸ Šetnja Helen Keller: središnja manifestacija u tzv. Tjednu Helen Keller kojom se pokušava skrenuti pozornost na važnost edukacije te promicanja prava i mogućnosti gluhoslijepe populacije u svijetu. Helen Keller (1880.-1968.) bila je najpoznatija američka gluhoslijepa književnica i borkinja za prava gluhoslijepih osoba.

također i najčešće, a odnosi se na osobu s tim oštećenjem. Zatim nailazimo na poimeničeni pridjev *gluhonijemi* koji se čak rabio ili se još uvijek rabi u imenima pojedinih institucija (v. primjer (27)). Treće, a ujedno i najrjeđe značenjsko ostvarenje jest ono u kojem se spomenuta riječ pojavljuje u poetičnom stilu religijskoga karaktera. Pogledajmo primjere kako bismo razjasnili sve tri značenjske nijanse:

(26)   Žalile su nam se dvije *gluhonijeme studentice* koje je Sveučilište u Puli odbilo upisati upravo zato što su *gluhonijeme*.

(27)   U jesen 1899. godine ponovno je na stanu u Zavodu za *gluhonijeme*, ali se razbolijeva i javlja se početni stadij tuberkuloze pluća.

(28)   Izbor je svakoga od nas oduvijek i do vijeka, biti puki prolaznik, daltonist, *gluhonijem* ili hladan na ovozemaljski život i sve prepustiti drugima ili ipak koliko-toliko koristiti te božje darove, dakle oči, uši, riječi, mozak...

Iz prethodnih triju primjera vidljivo je kako se termin *gluhonijem* u (26) odnosi na određene osobe koje žive s ovim invaliditetom, dok se u (27) tiče čitave ciljane skupine, a u (28) pojavljuje u metaforičkoj upotrebi kojom se uklapa u poetičan stil s pomalo ciničnim prizvukom, u novinskom tekstu odnosno reportaži na temu revitalizacije Koločepa, otoka u dubrovačkom akvatoriju.

Kavčić i Gotovac (2021: 12) upozoravaju da osobe s oštećenjem sluha široku upotrebu pojma *gluhonijem* smatraju uvredljivom i diskriminatornom, jer je tek malen dio tih osoba i nijem, odnosno ima poteškoće i iz područja govorno-glasovne komunikacije. Velik dio osoba s oštećenjem sluha ima zdrav artikulatorni aparat, ali se, zbog nedostatka zvučnog inputa koji bi mogli oponašati vlastitim glasanjem, morao naučiti komunicirati nekim drugim načinom.

Premda, kako vidimo, termin *gluhonijem* nije medicinski točan,¹⁹ a smatra se i diskriminatornim, iz primjera u hrWaC-u vidljivo je da i neki pripadnici zajednice osoba s ovim invaliditetom koriste taj termin i ne smatraju ga diskriminatornim.

Okolina koja nema poteškoća sa sluhom naziva se *čujućom*. U zakonodavnom okviru pronalazimo sintagme *čujuća okolina*, *čujuće osobe*, *čujući roditelji gluhe djece*, a pomoćnici se najčešće nazivaju (*stručnim*) *komunikacijskim posrednicima* (za gluhe, gluhoslijepe), te *videćim pratiteljima gluhoslijepe osobe*. Takve se sintagme u hrWaC-u uvijek javljaju u kontekstima administrativnih tekstova koji tematiziraju upravo opreku između čujuće i gluhe populacije te se na njih nailazi u brojevnom rasponu od 50 do 100 puta. Za kraj ovoga ulomka

---

¹⁹ Napominjemo da je u legislativnom okviru upotreba termina *gluhonijem* ispravna samo onda kada je ograničena isključivo na podskupinu koja ima poteškoće i sluha i govora.

o populaciji s oštećenjima sluha valja pripomenuti da se, za razliku od slijepe populacije gdje je zabilježena i konotativna i denotativna uporaba pridjeva *ćorav* kao pejorativa, ovdje tomu nije slučaj ili barem nikakav pejorativ kojim se označavaju gluhe osobe nije zabilježen u javno dostupnim izvorima.

Što se tiče *osoba s motoričkim oštećenjima*, one se navedenom sintagmom u hrWaC-u imenuju tek jedanput, u primjeru koji slijedi:

- (29) Sanja Frajtag (ravnateljica Hrvatske knjižnice za slijepe, Zg) iznijela je stanje, iskustva i perspektive navedenih knjižničnih usluga na razini Hrvatske, naglasivši kako je krajnji cilj obuhvaćanje svih korisnika kojima iz nekog razloga nije dostupan standardni tisak (disleksičari, disgrafičari, *osobe s motoričkim oštećenjima*).

Nadalje, *oštećenja lokomotornog sustava* u Hrvatskom internetskom korpusu zabilježena su tek 18 puta, najčešće u medicinskim i administrativnim tekstovima koji ih opisuju kao potkategoriju motoričkih oštećenja:

- (30) Zbog *oštećenja lokomotornog sustava* koja uzrokuju i smanjenu radnu sposobnost, reumatska oboljenja imaju i socijalno i ekonomsko značenje.

Konstrukcija *osobe s tjelesnim oštećenjima* u hrWaC-u se javlja tek neznatno više od prethodne, 19 puta, u istoj tipologiji teksta te istom jezičnom registru. Isto se može reći i za *osobe s kroničnim bolestima* koje se pak pojavljuju 45 puta, također samo u denotativnom upućivanju na tu kategoriju bolesnika. Na ovome se mjestu, međutim, treba još jednom vratiti sintagmi *osoba/-e s invaliditetom*. Naime, prema osobnom iskustvu autora ovoga rada, kada se u javnosti upotrebljava spomenuti izraz najčešće se misli na osobe čiji je invaliditet odmah uočljiv, što je kod osoba s motoričkim oštećenjem umnogome i slučaj, a znatno rjeđe na osobe koje imaju neko od oštećenja dvaju osjetila, vida ili sluha. Ta se tvrdnja, međutim, mora uzeti s dozom opreza zato što nam uvid u ukupno 21 605 odsječaka u kojima se u hrWaC-u ova sintagma rabi pokazuje da postoje i oni primjeri koji ovakav dojam ne potvrđuju. Zbog toga ne možemo tvrditi kako je ovo mišljenje općeprihvaćeno, već isključivo odražava osobni dojam autora ovoga rada koji s motoričkim oštećenjem živi od rođenja.

Kada se u svakodnevnom govoru spominju osobe s motoričkim poteškoćama koje se za kretanje služe invalidskim kolicima, počesto se čuje i sintagma *čovjek/osoba u (invalidskim) kolicima*. Inačica *čovjek/ljudi u kolicima* u web-korpusu javlja se 88 puta, dok istu konstrukciju uz dodatak pridjeva *invalidska* pronalazimo 51 put.

- (31) Kruna na Kipu slobode ponovo će biti otvorena za posjetitelje u nedjelju, na 126. godišnjicu otvaranja monumentalnog spomenika, nakon jednogodišnje obnove

kako bi taj simbol New Yorka bio sigurniji i dostupniji invalidima, posebice *ljudima u kolicima*.

- (32) Vidim da cruiserima dolazi puno *ljudi u kolicima*, koji moraju ostati na Stradunu ili u nekoj uličici, dok ostatak grupe ulazi u crkve, Sponzu, Knežev dvor i slično.

Iz uporabe pojma invalid u primjeru (31) razvidno je kako autor članka uopće nije obratio pozornost na način na koji se obraća publici, već mu je cilj bio samo puki prijenos informacije do čitatelja, što ovaj odsječak teksta svrstava među primjere loše prakse.

Dodatak *invalidska* uz imenicu kolica donekle je prihvatljiv zato što se ortopedsko pomagalo o kojem govorimo i službeno tako naziva. Čak i po tonu koji susrećemo u primjerima koji slijede vidimo kako su ponešto obazriviji prema skupini na koju se odnose:

- (33) Jer svakom *čovjeku u invalidskim kolicima* smetaju različite prepreke, posebno arhitektonske barijere - ističe prof. Roszahegy-Nikolić, dodajući kako se oni za rješavanje takvih problema bore više od dvadeset godina.

- (34) A kod nas su čak na nekim nogostupima ucrtana mjesta za parkiranje tako da ni *ljudi u invalidskim kolicima* ne mogu proći.

Ovim smo poglavljem kroz primjere iz više tekstnih vrsta, jezičnih stilova i registara pokušali dati što širu sliku o upotrebi termina koji se tiču osoba s invaliditetom u suvremenom hrvatskom jeziku, imajući u vidu činjenicu da zakonodavni, to jest službeni diskurs daje uvid samo u one jezične aspekte koji su propisani normom, dok se zapravo realni sloj svakodnevnog jezika ne sastoji samo od visokog jezičnog registra i stila, nego i od svih ostalih čimbenika i komunikacijskih fenomena koji sačinjavaju jezičnu praksu današnjice.

3. Teorijski okvir

Okosnicu teorijskog okvira ovoga rada čini pojam *političke korektnosti* koja je već neko vrijeme jedna od važnijih tema sociolingvističkih i pragmalingvističkih istraživanja. Riječ je o konceptu koji se odnosi na izbjegavanje naziva, fraza, riječi ili sintagma koje potiču predrasude ili bi mogle biti uvrjedljive za pripadnike različitih manjina ili skupina ljudi, jer se odnose na njihov spol, dob, spolnu usmjerenost, nacionalnu pripadnost, tjelesni nedostatak i sl. (cit. *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/politicki-korektan-govor>, pristupljeno 7/8/2024). Prema istom izvoru, uvođenje politički korektnog govora posljedica je dugotrajna nastojanja različitih skupina da se iz govora izbace određene riječi i nazivi. Temeljna je svrha političke korektnosti da se takvom upotrebom govora izbjegava cjelovito označivanje (»etiketiranje«) osoba s invaliditetom ili pak s nekim tjelesnim ili psihološkim osobitostima kako bi se na taj način otežavao nastanak predrasuda prema njima (ibid). Ideja iza politički korektnog stava o jeziku jest da se nestigmatizirajućom terminologijom umanje, i u konačnici iskorijene, negativni stavovi, stereotipi i predrasude koje u društvu postoje o osobama s invaliditetom i njihovim radnim, društvenim i životnim sposobnostima (usp. Knežević 2010: 35),

„(...) koncept političke korektnosti izvorno je smjerao k podizanju svijesti i senzibilnosti ljudi, posebno socijalno povlaštenih skupina i pojedinaca, prema problemima pripadnika manjinskih i deprivilegiranih skupina, uključujući obezvređujuće poglede dominantne i "normalne" većine na manjine, koji se izražavaju i u nazivima pojedinih skupina odnosno njihovoj pejorativnoj konotaciji koje "označitelji" često nisu ni svjesni. Primjerice, riječ "hendikepiran" ima pogrdnu konotaciju, upućuje na tjelesni nedostatak nekog pojedinca za koji on obično nije odgovoran, pogađa njegovo ljudsko dostojanstvo i pridaje mu zaseban grupni identitet. Stoga pokret za političku korektnost želi zamijeniti obezvređujuće nazive novima koji bi imali pozitivnu ili makar neutralnu vrijednosnu konotaciju.“

Vidimo da je bit koncepta *političke korektnosti* u vjerovanju da se jezikom čine promjene u društvu. Jezik se ne shvaća samo kao puki sustav za prijenos informacija, već i kao sredstvo kojim se mijenja stvarnost koja postoji oko nas. Upotrebom pozitivno motiviranih izraza kroz povratnu spregu promijenio bi se nabolje i status marginaliziranih društvenih skupina na koje se upućuje sada novim, pozitivnijim terminima. Prepoznamo u toj ideji jedan od temelja

lingvističke pragmatike, onaj o jeziku kao djelovanju, koji je proistekao iz Austinove teorije o jezičnom djelovanju, performativima i govornim činovima (usp. Austin 2014).

S druge strane, jezična uporaba skupine govornika klasificirane po nekom društvenom kriteriju, stavovi govornika te koncept prestiža ili društvene stigme neki su od temeljnih tema kojima se bavi sociolingvistika. Prema Trasku (2005: 66), sociolingvistiku možemo definirati kao jezičnu granu koja se bavi proučavanjem svih idioma i njihove povezanosti s nositeljskim kolektivima, a temelji se na društvenome raslojavanju jezika ovisno o društvenoj klasi, zanimanju i slično.

Od 1960-ih do danas sociolingvistika pokušava znanstveno istražiti kako su povezani jezik i društvo, to jest u kakvom su odnosu društvena struktura i jezik kao sustav. Osim toga, sociolingvistika je i disciplina koja proučava odnos jezika i identiteta, te teme jezičnog planiranja i jezične politike u kojima se preklapa s pragmatičkim stavom o jeziku kao djelovanju²⁰. Obje se ove lingvističke discipline naime slažu kako je jezik bitan faktor koji utječe na društveni položaj govornika unutar jezične zajednice, odnosno društva u cjelini.

Uzimajući u obzir sve prethodno navedeno, ovaj se rad temelji na ideji talijanskog semiotičara, književnika i filozofa Umberta Eca (2006: 10, prema Knežević 2010: 35) koji navodi da, u duhu ideje političke korektnosti, odluke o imenima kojima nazivamo „druge“ ne bi trebali donositi govornici koji nisu pripadnici te grupe. Eco smatra da je ključno tim „drugima“ „prepuštiti da sami odluče kako žele da ih se naziva i, ako im novi naziv na neki način zasmeta, da prihvate neki drugi naziv“ (ibid). Eco se zalaže da uvijek treba prihvatiti prijedlog ili mišljenje onih koji su nazivom označeni:

„Tipični je slučaj kada treba odlučiti o uporabi izraza 'osoba koja ne vidi' umjesto 'slijepac'. Posve se legitimno može pretpostaviti da nema ništa uvredljivo u riječi 'slijepac' te da njezina uporaba ne smanjuje, nego čak pojačava poštovanje i solidarnost što ih dugujemo onima koji pripadaju toj kategoriji: uvijek se s određenom uzvišenošću govori o Homeru kao o velikome slijepom vizionaru. No oni koji pripadaju toj kategoriji bolje se osjećaju kao osobe koje ne vide, a na nama je da poštujemo njihovu odluku“ (Eco, 2006:10, prema Knežević 2010: 35).

---

²⁰ Za detaljniji prikaz povezanosti jezičnog planiranja, lingvističke pragmatike i političke korektnosti, usp. Iannaccaro (2011).

U svjetlu rečenog, smatramo da je nužno prilikom jezičnog planiranja i odabira termina kojima ćemo se koristiti za označavanje neke društvene grupe pitati za mišljenje pripadnike same grupe. Ovaj rad bit će posvećen tome cilju.

4. Metodologija rada

Empirijski dio ovoga rada sastojat će se od istraživanja metodom anketnoga upitnika i polustrukturiranog intervjua, o kojima će biti više rečeno u odjeljku 4.2. To su klasične sociolingvističke metode prikladne za istraživanje ove vrste. Kako istraživana tema prelazi domenu same sociolingvistike, korištena je i metoda sudioničkog opažanja, s dvostrukom namjerom: osim želje da se dobiju što točniji i pouzdaniji rezultati, njome se htjelo umanjiti utjecaj tzv. promatračeva paradoksa²¹, a prema Milroy i Gordon (2003: 68) taj je fenomen najmanji u slučajevima kad je i sam ispitivač pripadnik grupe čije ponašanje, stavove ili status istražuje.²²

Metodološki se okvir ovoga rada djelomično inspirirao i etnološko-antropološkom praksom sudioničkog promatranja manjinske skupine kakva je primijenjena u Krizmanić (2021: 7) jer je u konzultiranoj literaturi to jedan od rijetkih radova koji opisuje društvene prakse koje se odnose na jednu manjinsku i stigmatiziranu zajednicu unutar suvremenog hrvatskog društvenog konteksta. Krizmanić (2021: 4) sustav društvenih vrijednosti analizira

„kroz tri nadopunjujuća sustava reprezentacija i diskursa – sustav zakona ili prava, sustav aktivističkog djelovanja i sustav medijskih reprezentacija“ jer „svaki od tih sustava generira svoje uvide i konceptualizacije srodstva i/ili društvenog djelovanja, no postavljeni u paralelni istraživački okvir, zajedno daju uvid u matricu (...) vrijednosti kojima se strukturiraju životi (...) osoba u Hrvatskoj.“

Ovu metodologiju preuzimamo uz određene izmjene: sustav zakona i prava analizirali smo u prethodnom dijelu rada i promotrili upotrebljavanu terminologiju, a sustav aktivističkog djelovanja istražiti ćemo kroz intervjue s aktivistima koji se zalažu za poboljšanje statusa osoba s invaliditetom.

Sustav medijskih reprezentacija zahtijeva dugotrajnije prikupljanje primjera medijskih praksi pa ćemo ga, budući da ovaj rad nije dijakronijske već sinkronijske prirode, zamijeniti osobnim cjeloživotnim iskustvom autora ovoga rada kao pripadnika ispitivane zajednice.

---

²¹ Promatračev paradoks je jezični pojam koji podrazumijeva da je cilj lingvističkoga istraživanja unutar neke zajednice istražiti kako ljudi govore dok nisu sustavno promatrani (usp. Labov 1972: 209), a do paradoksa dolazi zbog činjenice da će se ispitanici u prisutnosti vanjskog ispitivača u pravilu ponašati drugačije nego što bi se ponašali kad njega nema. Davat će društveno poželjne odgovore i ponašati se onako kako misle da se od njih očekuje, a ne onako kako se inače ponašaju, pa samim time ispitivač neće moći doći do sasvim pouzdanih podataka.

²² Za ostale pozitivne fenomene proizašle iz ispitivačevog *in-group* statusa u odnosu na istraživanja u kojima ispitivač posjeduje samo *out-group* identitet usp. Gumperz (1971).

4.1 Ispitanici

Naše je istraživanje pokušalo obuhvatiti što širi i heterogeniji krug ispitanika kako bi rezultati što bolje odražavali stvarne stavove osoba s invaliditetom po pitanju termina kojima se označava ta društvena skupina. Uzorak je prigodan i neprobabilistički, a do ispitanika se dolazilo metodom snježne grude²³. S obzirom na olakšanu dostupnost autoru rada, također studentu, kao i pretpostavljenu veću otvorenost za sudjelovanje u istraživačkom procesu, početna je istraživačka ideja bila da među ispitanicima prevladava studentska populacija.

Studentska populacija odabrana je i zato što se pretpostavlja da će upravo današnji studenti biti oni društveni čimbenici koji će u skorij budućnosti predlagati bolja društvena i jezična rješenja pa je njihove stavove time korisnije čuti. Kako je istraživanje odmicalo, uvidom literaturu i istraživanja u drugim sredinama pokazalo se da je iz istoga razloga korisno među ispitanike uključiti i mladu akademski obrazovanu populaciju (takozване *young professionals*).

U ovom će se radu uzeti u obzir oštećenja vida, oštećenja sluha te oštećenja središnjeg i perifernog živčanog i mišićnog sustava sukladno *Pravilniku o sastavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i drugih prava po posebnim propisima*, odnosno teškoće u motoričkom funkcioniranju donjih i/ili gornjih ekstremiteta. U skladu je to i s rezultatima recentnog istraživanja Buljevca i Vuletić (srpanj 2024) u kojem su upravo osobe sa senzornim i tjelesnim oštećenjima značajno češće su navele da invaliditet u potpunosti ili uvelike utječe na kvalitetu njihova života. Kako smatramo da će upravo oni koji u svome svakodnevnom životu osjećaju poteškoće uzrokovane određenom vrstom invaliditeta biti najmotiviraniji da ponude svoje prijedloge za poboljšanje trenutne jezične i društvene situacije, iz toga se razloga u našem istraživanju nisu našle osobe s invaliditetima poput teškoća u komunikaciji i socijalnim interakcijama te senzornoj integraciji, a povezanim s poremećajima iz autističnoga spektra, te većim teškoćama u intelektualnom funkcioniranju. No upravo smo iz toga razloga u istraživanje naposljetku odlučili uključiti i stariju demografsku skupinu, očekujući da svojim životnim iskustvom mogu obogatiti naše istraživanje. Možemo zaključiti da od svih skupina invaliditeta priznatih gore navedenim *Pravilnikom...* u istraživanje nisu bile uključene samo osobe sa stečenim teškoćama tipičnim

---

²³ Radi se o metodi uzorkovanja koja se temelji na ciljanom odabiru uskoga kruga ljudi koji zatim šire uzorak upućujući istraživača na druge osobe koje bi mogao ispitati (usp. <http://struna.ihjj.hr/naziv/metoda-snjegne-grude/20469/> (28/8/2024)).

za stariju životnu dob i invalidi rada jer smo smatrali da je njihova perspektiva ponešto drugačija budući da su daleko najveći dio života proveli kao fizički potpuno zdrave osobe.

4.2 Instrument

Osnovni instrument koji ćemo koristiti pri provedbi istraživanja jest anketa kojom ćemo utvrditi što ciljana skupina osoba s invaliditetom smatra najboljim leksičkim izborom kojim ih se može imenovati u javnom diskursu. Početnim setom demografskih pitanja su se od ispitanika tražili podaci o dobi, rodu, kontekstu odrastanja i obrazovnom statusu, što su sve klasične sociolingvističke varijable, a potom su se pitanjima višestrukog izbora i pitanjima otvorenog tipa ispitali njihovi otvoreni i prikriveni stavovi o terminima kojima se u javnom diskursu označava njihova skupina. Anketni obrazac priložen je u Dodatcima na kraju rada (v. Dodatak 1). Obuhvatio je ukupno 50 ispitanika, a distribuiran je u obliku *Google forms* obrasca odaslana mailom.

S manjim se uzorkom posebno profiliranih ispitanika proveo polustrukturirani intervju s ciljem produbljivanja različitih aspekata istraživačke teme iz perspektive pojedinaca koji su aktivisti i rade na poboljšanju društvenog statusa osoba s invaliditetom. Intervjui su obavljani s pravobraniteljem za osobe s invaliditetom, studentskim predstavnikom osoba s invaliditetom te kroatistom terminologom kako bi se dobio dublji uvid u pravnu panoramu poteškoća s kojima se osobe s invaliditetom susreću u Republici Hrvatskoj i standardološko-terminološku komponentu istraživanoga jezičnog fenomena. Popis temeljnih pitanja koja su bila postavljena u polustrukturiranim intervjuima nalazi se u Dodatku 2 na kraju rada.

4.3 Hipoteze

Prije početka istraživanja formulirali smo nekoliko početnih hipoteza na temelju konzultirane teorijske sociolingvističke literature i našeg iskustva iz susreta s pripadnicima ispitivane zajednice.

H1: u reakciji na politički korektne izraze pokazat će se značajna razlika u *spolu* ispitanika: žene će značajno više zagovarati politički korektne izraze i značajno više od muškaraca biti protiv diskriminirajućih termina;

H2: u reakciji na politički korektne izraze pokazat će se značajna razlika u odnosu na *razinu obrazovanja* ispitanika: obrazovaniji ispitanici će značajno više zagovarati politički korektne izraze i značajno više od manje obrazovanih biti protiv diskriminirajućih termina;

H3: u reakciji na politički korektne izraze pokazat će se značajna razlika u odnosu na *podrijetlo* ispitanika: ispitanici iz velikih gradova će značajno više zagovarati politički korektne izraze i značajno više biti protiv diskriminirajućih termina od ispitanika iz manjih sredina.

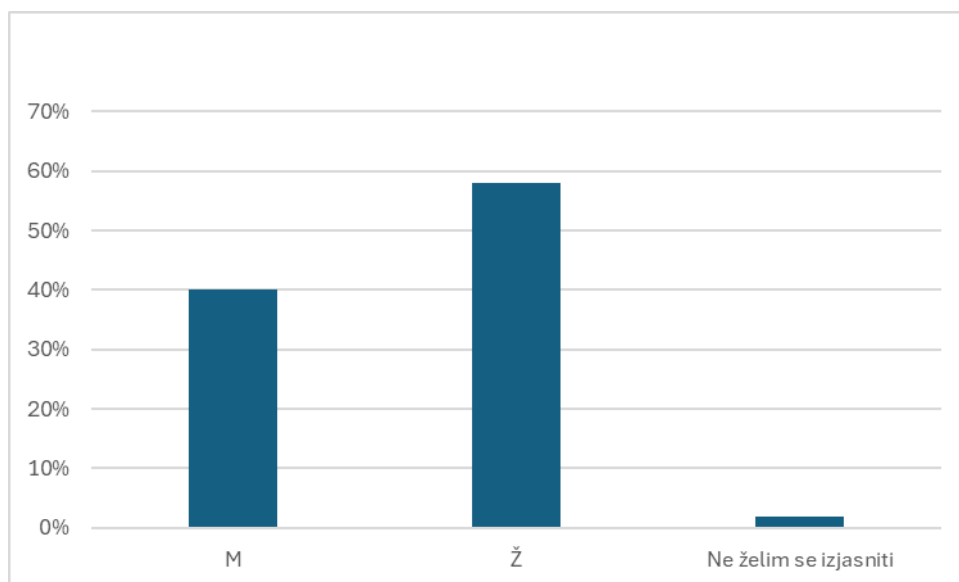
5. Prikaz i analiza podataka

5.1. Podaci dobiveni metodom ankete

Prvih pet grafičkih prikaza odnosit će se na podatke koji demografski definiraju naše ispitanike. U obzir smo uzeli varijable spola, dobi, društvene okoline i obrazovanja.

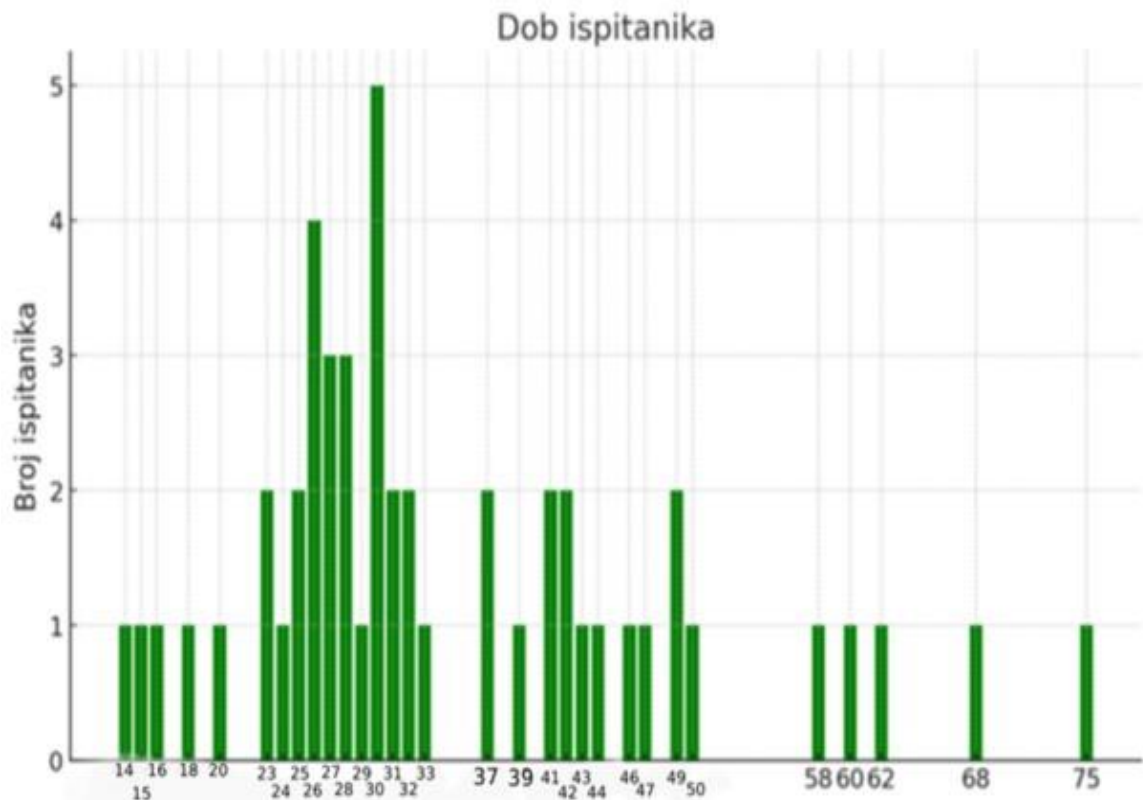
U uzorku prevladavaju osobe ženskog spola (Prikaz 1): od ukupno pedeset ispitanika njih 29 su žene (58% svih ispitanika), 20 ispitanika su muškarci (40%), dok se 2% ispitanika, to jest jedan/-na od njih, nije želio/željela izjasniti po pitanju spola.

Prikaz 1. Spol ispitanika:

Dob ispitanika varira između 14 i 75 godina (Prikaz 2). Možemo dakle ustvrditi da su u istraživanje uključene sve dobne skupine, što je razvidno i iz grafikona. Ipak, u uzorku je s 46% (odnosno 23 ispitanika) daleko najzastupljenija studentska populacija i takozvani mladi profesionalci, kako je prethodno već objašnjeno u odjeljku 4.1.

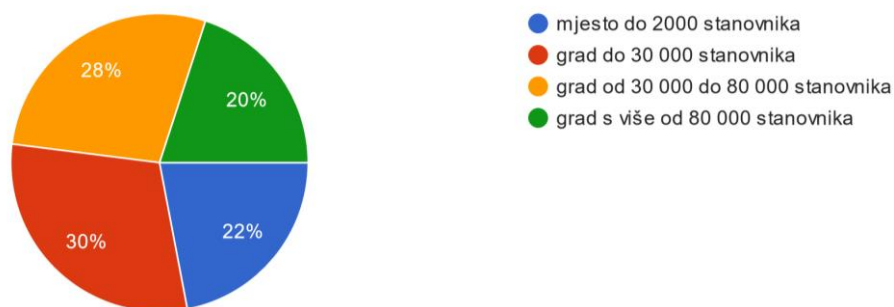
Prikaz 2. Dob ispitanika:

Zanimala nas je i društvena okolina i podrijetlo naših ispitanika. Strukturni krug u prikazu 3 pokazuje rezultate u odnosu na mjesto u kojem su ispitanici odrasli. Jedanaest ispitanika (22% ukupnog uzorka) dolazi iz manjih mjesta koja broje do 2000 stanovnika pa najčešće nemaju status grada. Radi se o selima, naseljima i općinskim središtima. Petnaest ispitanika (30% našeg uzorka) dolazi iz manjih gradova koji broje do 30,000 stanovnika; njih četrnaestero (28% uzorka) odraslo je u gradovima veličine između 30,000 i 80,000 stanovnika, dok je svaki peti ispitanik odrastao u gradu koji broji više od 80,000 stanovnika, što se u hrvatskoj sredini smatra velikim gradovima i uz Zagreb u praksi zapravo obuhvaća samo još tri grada (Split, Rijeku i Osijek).

Prikaz 3. Veličina mjesta u kojem ste odrastali:

50 responses

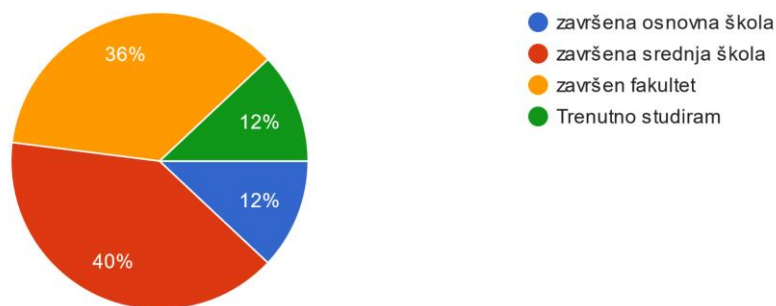

Prikaz 4 daje uvid u stručnu spremu ispitanika. Uzorak je ponovno raspodijeljen na četiri kategorije po najvišem *postignutom* završenom stupnju obrazovanja, kako je uvriježeno činiti u sociolingvističkim istraživanjima provođenima na odrasloj populaciji. Takva se podjela ovdje pokazala unekoliko manjkavom jer su njom i osobe u redovnom tijeku ili pri kraju svog srednjoškolskog obrazovanja, a koje imaju planove uskoro krenuti na studij, svrstane među ispitanike sa završenom samo osnovnom školom. U slučaju da je ispitanik odabrao opciju „trenutno studiram“, u nastavku ankete je bio zamoljen da navede na kojem fakultetu studira.

Prikaz 4. Stručna sprema:

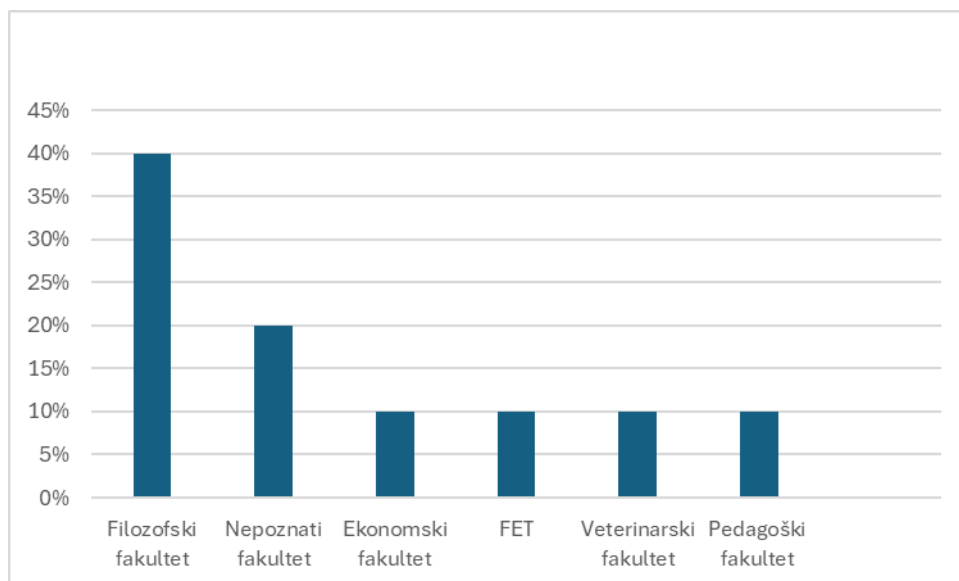
4. Stručna sprema

50 responses

Na grafikonu populacije koja trenutno studira (Prikaz 5) došlo je do neočekivanoga nesrazmjera u odnosu na tortni grafikon prethodno predstavljen u Prikazu 4. Naime, neki su ispitanici na različite načine imenovali istu sveučilišnu sastavnicu zbog čega se, umjesto očekivanih šest odgovora (jer iz prikaza 4 proizlazi da imamo šest ispitanika koji studiraju), u grafikonu pojavljuje čak deset odgovora. Osim toga, dva ispitanika koja su navela da studiraju, nisu imenovala fakultete na kojima studiraju.

Prikaz 5. Fakultet na kojem studiraju ispitanici koji su trenutno u statusu studenta.²⁴

Sljedeći dio ankete bio je posvećen političkoj korektnosti. U tri pitanja s više ponuđenih odgovora (tzv. *multiple choice questions*) naveden je po jedan niz istovjetnih rečenica s jedinom međusobnom razlikom u terminu kojim se označava osoba s invaliditetom, odnosno osoba oštećena vida (Prikaz 6), sluha (Prikaz 7) te osoba s motoričkim oštećenjem (Prikaz 7). Ispitanici su u svakom pitanju trebali izabrati po jednu rečenicu koju su, sukladno svom iskustvu i senzibilitetu, smatrali najprikladnijom za uporabu.

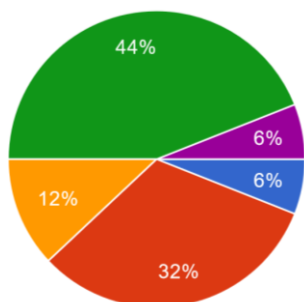
Ukoliko niti jedan od ponuđenih termina ne bi smatrali prikladnim, bili su zamoljeni da u ponuđenoj rubrici „ostalo“ upišu termin koji sami predlažu za oslovljavanje osobe s navedenim invaliditetom u javnom prostoru.

Prikaz 6. Prikladan termin za označavanje OSI (1):

---

²⁴ Navodimo ovdje službene nazive ustanova koje su u grafikonu navedene akronimom ili kolokvijalnim nazivom: *FET* je Fakultet ekonomije i turizma dr. Mijo Mirković Sveučilišta Juraj Dobrila u Puli, a *Pedagoški fakultet* u Puli se službeno naziva Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Juraj Dobrila u Puli.

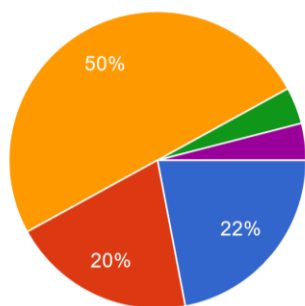

- U jutrošnjoj prometnoj nesreći sudjelovao je slijepac.
- U jutrošnjoj prometnoj nesreći sudjelovala je osoba s oštećenjem vida.
- U jutrošnjoj prometnoj nesreći sudjelovala je osoba oštećena vida.
- U jutrošnjoj prometnoj nesreći sudjelovala je slijepa/slabovidna osoba.
- ostalo:

Prikaz 7. Prikladan termin za označavanje OSI (2):

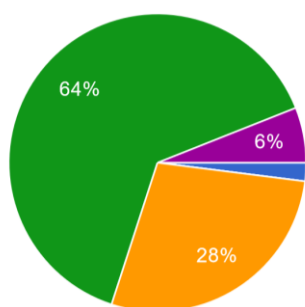
50 responses

- Danas je prolazeći ulicom pomoć zatražila gluha osoba.
- Danas je prolazeći ulicom pomoć zatražila osoba oštećena sluha.
- Danas je prolazeći ulicom pomoć zatražila osoba s oštećenjem sluha.
- Danas je prolazeću ulicom pomoć zatražila osoba koja ne čuje.
- ostalo:

Prikaz 8. Prikladan termin za označavanje OSI (3):

50 responses

- Jutros je u prometnoj nesreći sudjelovao invalid.
- Jutros je u prometnoj nesreći sudjelovao nepokretni čovjek.
- Jutros je u prometnoj nesreći sudjelovao čovjek u invalidskim kolicima.
- Jutros je u prometnoj nesreći sudjelovala osoba s invaliditetom.
- ostalo:

Dok su u prva dva prikaza svi ponuđeni izrazi bili vezani uz specifičnu vrstu invaliditeta, u zadnjem je bio prisutan i uopćeni krovni termin *osoba s invaliditetom*. Upravo je taj hiperonim dobio najviše odgovora naših ispitanika, što svjedoči o činjenici da je od svih

najmanje razvijena terminologija koja se odnosi na osobe s motoričkim poteškoćama. Pokazuje to i kolokvijalna sintagma *čovjek u invalidskim kolicima* koja je dobila drugi po redu najveći broj glasova naših ispitanika.

Budući da smatramo da je u raspravama o političkoj korektnosti iznimno bitno dati glas samim osobama s invaliditetom, anketom se željelo provjeriti što ova društvena skupina misli o upotrebi politički korektnog govora. Zbog toga smo postavili pitanje otvorenog tipa „Što mislite o politički korektnom govoru?“ i u nastavku teksta iznosimo odgovore koje smo na njega dobili.

Od četrdeset i devet dobivenih odgovora većinu ćemo ovdje sažeti kako bismo izbjegli ponavljanja, a nekolicinu duljih odgovora, koji su ujedno i najsadržajniji, prikazat ćemo bez kraćenja. Radi lakše orijentacije čitatelja, sabrali smo ih u tri kategorije. U prvoj smo sakupili negativne odgovore, u drugoj neutralne, a u trećoj one koji se prema fenomenu političke korektnosti odnose pozitivno. To je ujedno i redosljed učestalosti odgovora naših ispitanika.

Prikaz 8. Mišljenje ispitanika o politički korektnom govoru (1):

<p>NEGATIVNO MIŠLJENJE</p> <p>12,24%</p> <p>(6 odgovora)</p>	<p>Volio bih kada se u jezik ne bi previše dodavalo novih riječi, i ovo što imamo nam je dosta... / Po meni to jako ružno zvuči. / S time se počelo pretjerivati u javnom prostoru što je počelo ljude još više udaljavati od osoba s invaliditetom i događa se kontraefekt. / Gluma. / Politička korektnost je eufemizam za lažno suosjećanje i izgovor za nedjelovanje. / Radije biram konkretan način izražavanja.</p>
---	---

Prikaz 9. Mišljenje ispitanika o politički korektnom govoru (2):

<p>NEUTRALNO MIŠLJENJE</p> <p>14,29%</p> <p>(7 odgovora)</p>	<p>Ne mislim ništa / Iskreno, ne znam odgovor na ovo pitanje / Svejedno mi je / Ima smisla do određene mjere, ipak danas se s tim pretjeruje, ljudi smo, nismo mimoze ;) / Može, a i ne mora. Nije diskriminatorno niti uvredljivo ako mi netko kaže da sam slijepa. Osoba oštećenog vida je dosta širi pojam. / Politička korektnost ima svoje prednosti i mane te se o njoj često raspravlja. / Politički korektan govor čujemo najčešće u javnim</p>
---	---

	nastupima i medijima, dok se narod uvijek služio i služi govorom ulice, naroda.
--	---

Prikaz 9. Mišljenje ispitanika o politički korektnom govoru (3):

<p>POZITIVNO MIŠLJENJE</p>	<p>OK je (3x)²⁵ / Smatram da je pozitivna stvar koja bi se trebala poticati. / Apsolutno podržavam! / Mislim da je današnjem vremenu prijeko potreban / Smatram ga pozitivnim (3x) / Korektno je upotrebljavati takav način komunikacije u javnom prostoru. / Apsolutno u redu. / Veoma je važno i odražava odnos prema toj osobi ili grupi lica / treba bit pozitivan u dnevnom govoru / Trebalo bi spominjati korektan govor .đđ / U redu je (3x) / Uvijek treba korektno politički i etički komunicirati. / Prihvaćam ga i mislim da bi ga svi trebali koristiti / U redu je izbjegavanje uvredljivog i diskriminatornog govora / To je primjereno. / Nedovoljno je zastupljen kod nas u Hrvatskoj. / Smatram da bi se trebalo pridržavati neutralnih ili pozitivnih termina / Mislim da je politički korektan govor u današnjem društvu prijeko potreban radi izbjegavanja diskriminacije, konflikata i ostalih neugodnosti. / Sasvim korektno i bez izrugivanja skupini. / Mislim da je tako puno bolje / Mislim da je potpuno opravdan i ispravan zato što svaka osoba zaslužuje poštovanje. / Mislim da svakako treba postojati i da se treba voditi računa da bude prisutan, tj. da se koristi. / Pozitivan stav prema ljudima koji su drugačiji po bilo kom pitanju je potreban da bi se svi osjećali prihvaćeno / Potreban je</p>
<p>73,47%</p>	
<p>(36 odgovora)</p>	

Iz negativnih ocjena dade se iščitati rezigniranost društvenim statusom osoba s invaliditetom (Gluma. / Politička korektnost je eufemizam za lažno suosjećanje i izgovor za nedjelovanje.) vjerojatno kod ispitanika koji su se susreli s društvenim preprekama i diskriminacijom, ali i estetski („ružno zvuči“) i praktični razlozi („previše novih riječi“). Neutralni odgovori nisu

²⁵ Broj u zagradi označava koliko je puta u anketi od različitih ispitanika dobiven istovjetan odgovor.

emotivno obojeni, a pozitivni, koji prevladavaju, redom afirmiraju ideju političke korektnosti i potvrđuju potrebu za takvom uporabom jezika u hrvatskom društvu.

U nastavku iznosimo i nekoliko dužih i elaboriranih odgovora iz svake od triju kategorija, kako bi se dobio što bolji uvid u heterogene stavove ispitivane populacije:

„Politička korektnost omogućava nam tapšanje po ramenima, namještene osmijehe i izgradnju "bolje slike o sebi", ali zapravo nas lišava odgovornosti i potrebe da se osvrćemo za Drugima. Često zaboravljamo da smo svi različiti te da smo, prema tome, svi nekom Drugi. Osobno mi je svejedno kako će me osoba nazvati, ako se trudi postaviti prilaznu rampu ili tome slično.“

„Ono što se danas zove "politička korektnost" je nekima poznato i kao "osnove odgoja i kulture". Jedino gdje taj termin ima razlikovno značenje je SAD, gdje je termin i nastao, zbog velike stope rasizma i netrpeljivosti prema različitim kulturama (iako je sam SAD "melting pot" nacija), te su političkom korektnošću napokon došli do međusobne civiliziranosti i suživota, ali kako čovjek nikada ne zna kada stati u lošem pa tako i u dobrom došli su i do političke hiperkorektnosti. Smatram političku korektnost dobrim načinom da se djeca i ljudi nauče kulturi života u velikim multikulturalnim društvima, ali ne da to uzmu kao platformu za prozivanje ljudi i da se češlja svaka moguća riječ unedogled. Naravno, SAD ima svjetski utjecaj i u RH volimo preuzimati američku kulturu (što je u većini slučajeva dobro), ali u ovom slučaju zovemo to "američkom izmišljotinom" jer nikada nismo bili u doticaju sa drugim kulturama. Sada kada imamo doseljenike iz drugih dijelova svijeta možemo vidjeti koliko smo zapravo neciviliziran narod i koliko nam kulture nedostaje. A u kontekstu osoba s invaliditetom, mislim da postoje mnogo važnije stvari od oslovljavanja u ovome trenutku jer velika većina ljudi nema svjesnosti o OSI uključujući i zakonodavce. Npr. da smo osobe kao i svaka druga i da nije samo stvar o pravima i dobivanju novaca i sjedenju doma nego da kao svaka druga osoba želimo biti dio društva, biti korisni sebi i drugima. Raditi i živjeti relativno normalno. E, to kad shvatimo onda možemo o imenima i nazivima.“

„Mislim da se trebaju ustaliti nazivi za manjinske skupine koji nisu uvredljivi. Ipak, s obzirom na to da su ljudi skloni pojedinim terminom za manjinsku skupinu obuhvatiti širu populaciju u pogrдне svrhe, pitanje je hoće li i ono što nam je danas prihvatljivo jednom postati pejorativnim izrazom, kao što se već dogodilo s *idiotom* i sličnim riječima. Mislim da je politički korektan govor nužan, pogotovo u službenoj i javnoj komunikaciji. Međutim, ne treba ići u drugu krajnost i burno reagirati ako se politički nekorektan izraz potkrade, primjerice, u svakodnevnom govoru jer treba uvažiti i govornikovu namjeru.“

„Smatram da je potrebno njegovati političku korektnost u javnom diskursu (politika, novinarstvo), ali ne smatram da je nužna u privatnom osim ako je osoba iz određene skupine prisutna i na tome inzistira.“

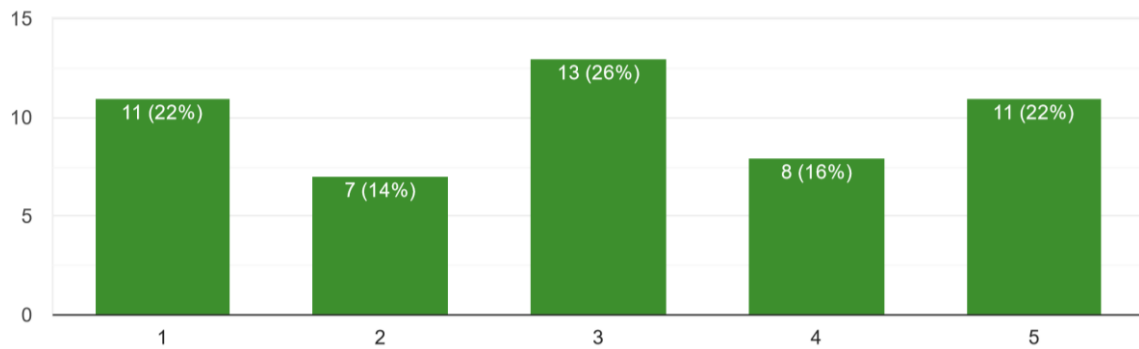
„Mislim da se treba paziti, u javnom prostoru treba koristiti korektne, službene termine. Riječi poput "invalid", "slijepac", "hendikepirani", to je možda prihvatljivo u žargonu, internoj komunikaciji, zezanju među prijateljima. No, ne u javnoj komunikaciji. Jezik je bitan jer odražava i stav društva u kojem živimo.“

„Što bolje razumijete tematiku, tim bolje razumijete važnost pravilnog izražavanja. Ne ide jedno bez drugog. Čim čujem političara ili novinara koji koristi zastarjelu terminologiju, ne shvaćam ga ozbiljno.“

„Politička korektnost nužna je u svim segmentima društva prilikom komunikacije s drugačijima od sebe. Stajalište koje uključuje političku korektnost pomaže ponajprije u podizanju razine svijesti i znanja o drugačijima od nas, ali isto tako razvija inkluzivno društvo u kojem svatko ima pravo živjeti, disati i biti čovjek.“

Posljednjim se setom pitanja željelo utvrditi kolika je među ispitivanom populacijom prihvaćenost termina koje politički korektan govor smatra neprikladnima, i obratno, kakve termine smatraju prikladnima. Ispitanici su trebali odgovoriti na pitanje odabirom odgovora na skali od 1 do 5, gdje je 1 značilo „ne bih se uvrijedio/la“, dok je 5 značilo „jako bih se uvrijedio/la (ako bi me netko imenovao tom riječju)“. Prvo je pitanje bilo posvećeno riječima koje politička korektnost želi izgnati iz javnog prostora (Prikaz 10).

Prikaz 10. Biste li se uvrijedili ako bi netko govoreći o Vama upotrijebio riječi poput *slijepac*, *invalid*, *nepokretna/-i*, *hendikepirana/-i*? Molim označite vrijednost od 1 do 5, gdje 1 znači „ne bih se uvrijedio/la“, a 5 „jako bih se uvrijedio/la“.

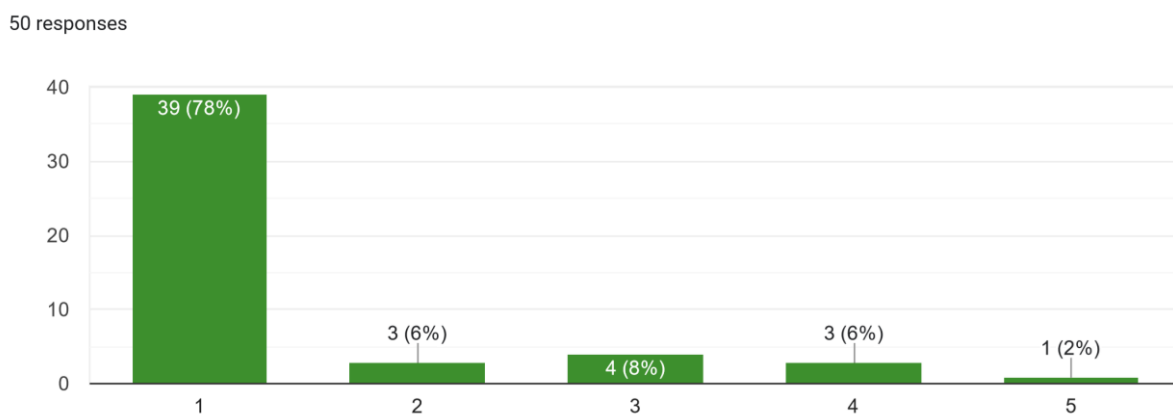

Zanimljivo je promotriti veoma ujednačenu distribuciju odgovora. Najveći broj ispitanika, njih 13 (26%), ostao je neodlučan odlučivši se za ocjenu 3, dok su najniža i najviša vrijednost zastupljene jednako, po 11 puta (22%). Preostala dva odgovora odabrana su u između 7 i 8 puta, to jest po 14% i 16%.

Nakon ovog pitanja ispitanici su bili zamoljeni da, ako ga imaju, iznesu vlastiti prijedlog prikladnoga naziva za skupinu osoba s invaliditetom kojoj pripadaju. Ponudili su četrdeset odgovora koji variraju od humorističnih (*najbolji*, *OSI-ce*), preko brojnih koji potvrđuju trenutno stanje (više od četvrtine svih odgovora nema nikakav prijedlog, uglavnom zato što su „prikladni termini već navedeni u anketi“, odnosno zato što „Svi službeni termini koji postoje su i više nego korektni i odlični“; shodno tome ne začuđuje da se u gotovo polovici odgovora preferira termin *osoba s invaliditetom*), do onih s konkretnim prijedlozima. Gotovo se svi ti konkretni prijedlozi odnose na imenovanje osoba koje imaju senzorni invaliditet osjeta vida. Osam ispitanika istaknulo je kako je potrebno razgraničiti sljepoću i slabovidnost („slijepa osoba nije isto što i slabovidna osoba“ nudeći pritom termine *osoba s oštećenjem vida*, *slijepa osoba*, *slabovidna osoba*, ovisno o vrsti oštećenja vida, te *slabovidna osoba s invaliditetom*). Dvoje ispitanika za svoj je oblik invaliditeta ponudilo termine *nepokretna osoba* i *osoba koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica*. Jedna od inačica koja je zanimljiva jest i *osoba s poteškoćama u kretanju, čitanju i pisanju*. Nekoliko ponuđenih rješenja su zapravo tek neznatne varijacije termina koji već postoje. Bilo je i onih ispitanika koji su napisali kako nemaju novih prijedloga, kao i onih koji su samo ponovili već postojeće izraze.

U posljednjem dijelu anketnog upitnika naveli smo sedam sintagma te smo ispitanike zamolili da nam za svaku kažu u kojoj im je mjeri uvredljiva, koristeći skalu istovrsnu onoj iz prethodnog pitanja.

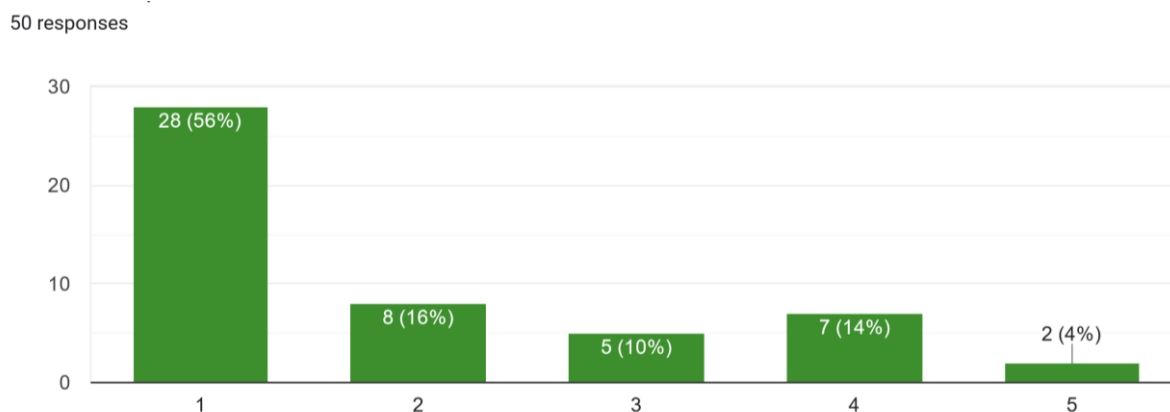
Prikaz 11. Osoba s tjelesnim oštećenjem:

Prema mišljenju velike većine ispitanika, njih 39 (78%), termin *osoba s tjelesnim oštećenjem* nije uvredljiv. Sve su ostale vrijednosti zastupljene u vrlo malom broju.

Termin *osoba s poteškoćama* uvredljivim ne smatra nešto manji broj ispitanika (28, odnosno 56%), a ostale se vrijednosti kreću u rasponu od 4 do 16% (Prikaz 12):

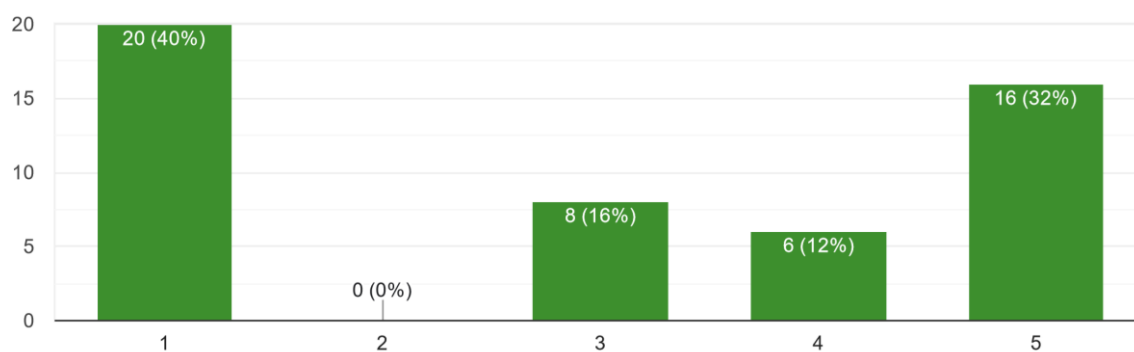
Prikaz 12. Osoba s poteškoćama:

Po pitanju termina *osoba s posebnim potrebama* (Prikaz 13) došlo je do najizraženije podjele u stavovima među našim ispitanicima. Za 40% ispitanika ona uopće nije uvredljiva, dok je istovremeno pozamašnom broju ispitanika (32%) ta konstrukcija vrlo uvredljiva. Taj nam podatak pokazuje kako o ovoj sintagmi među osobama s invaliditetom još uvijek ne postoji ujednačeno mišljenje.

Prikaz 13. Osoba s posebnim potrebama:

50 responses

Jedan je ispitanik u komentaru nakon ovog odgovora naveo da „*Posebne potrebe* nisu toliko uvredljive koliko su bezveze. Nemamo posebne potrebe, samo zadovoljavamo neke na drugačiji način.“

Termin *posebne potrebe* hrvatski je kalk engleskog politički korektnog termina *special needs* kojim se pokušalo zamijeniti neprikladnu riječ *hendikepiran*, no ovaj je termin doživio proces opisan u jednom od odgovora na pitanje 6: kroz uporabu je stekao pejorativno značenje pa ga sada govornici engleskog doživljavaju čak i negativnijim od termina koji je trebao zamijeniti (Gernsbacher et al. 2016).

Sličnu smo raspodjelu rezultata dobili i za konstrukciju *invalidna osoba* (Prikaz 14):

Prikaz 14. Invalidna osoba:

50 responses

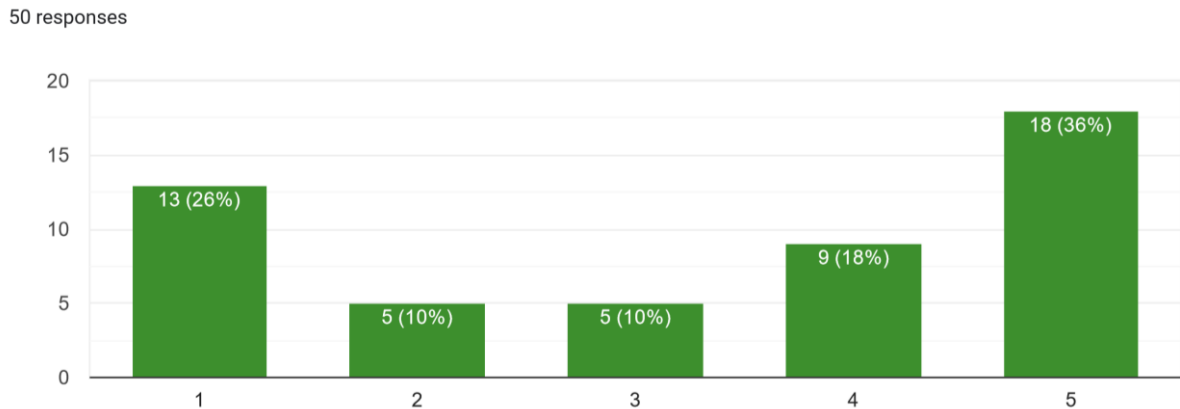
Vidljivo je razilaženje u stavovima unutar ispitivane populacije jer je 18 osoba (36%) smatra jako uvredljivom, a njih 13 (26%) uopće je ne doživljava kao uvredljiv način oslovljavanja

osobe s invaliditetom. Ostale vrijednosti, kao i do sada, kreću se u malom postotnom rasponu, između 10 i 16%.

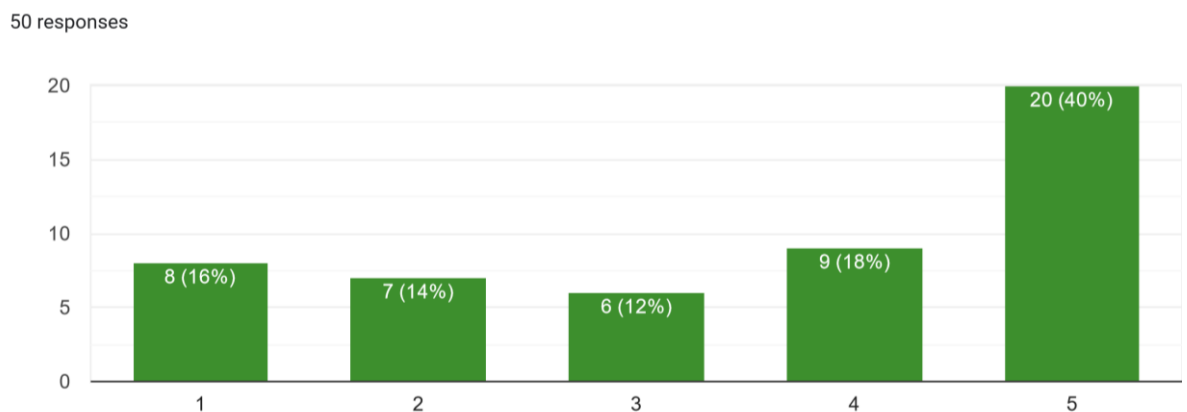
Isti je trend primjetan i kod petog ponuđenog termina, sintagme *hendikepirana osoba* (Prikaz 15): 27 ispitanika doživljava je kao izrazito ili vrlo uvredljivo, dok se 13 ispitanika (26%) izjasnilo da navedeni izraz ne doživljava kao uvredljiv.

Prikaz 15. Hendikepirana osoba:

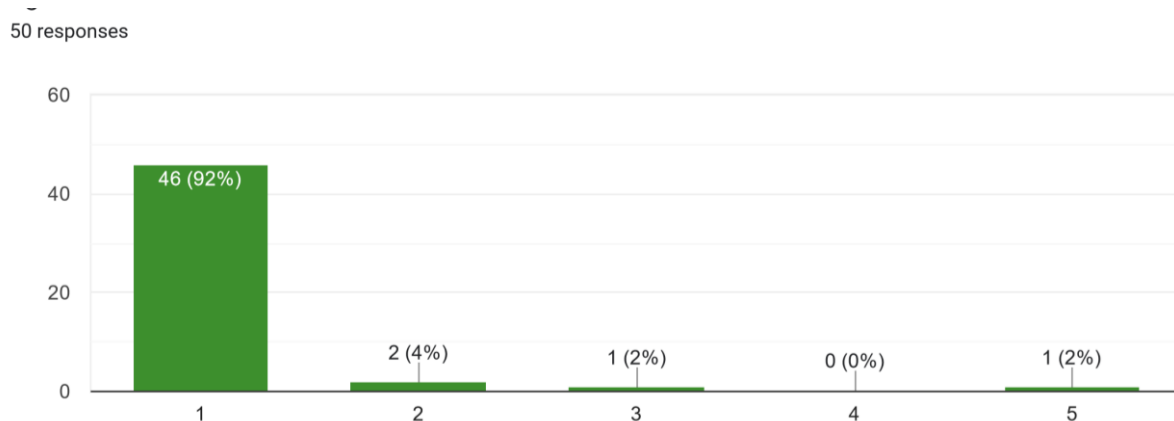
Termin *invalid* (Prikaz 16) većina ispitanika smatra vrlo uvredljivim, a ostale su vrijednosti međusobno distribuirane gotovo identično.

Prikaz 16. Invalid:

Naposljetku, među ispitanicima vlada gotovo jednoglasno mišljenje kako je *osoba s invaliditetom* (Prikaz 17) najprihvatljiviji izraz za oslovljavanje skupine. To smatra njih čak 46, odnosno 92%, a vrijednosti ostalih odgovora kreću se u zanemarivim postotcima:

Prikaz 17. Osoba s invaliditetom:

5.2. Podaci dobiveni metodom intervjua

Nakon uvida u rezultate dobivene anketama, polustrukturiranom sociolingvističkom intervjuu podvrgnuti su ispitanici za koje se smatralo da u detaljnijem razgovoru mogu dati dublji uvid temu istraživanja: pravobranitelj za osobe s invaliditetom (u daljnjem tekstu: POSI), predstavnica studenata s invaliditetom u studentskim domovima „Stjepan Radić“ i „Cvjetno naselje“ Studentskog centra u Zagrebu i kroatist terminolog, kojima i ovim putem najtoplije zahvaljujemo na izdvojenom vremenu, uloženom trudu i pomoći. Pitanja koja su im bila postavljena navedena su u Dodatku 2 na kraju rada.

POSI nam je istaknuo kako na temelju njegovog dosadašnjeg iskustva vrlo često diskriminacija započinje već prilikom oslovljavanja i obilježavanja nekog ili neke društvene skupine. On se u svome radu najčešće susreće s izravnim i neizravnim oblicima diskriminacije koje osobe s invaliditetom dovode u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe bez invaliditeta (nepristupačnost javnih prostora i površina te javnog prijevoza, nemogućnost ostvarivanja javnih usluga, nemogućnost ostvarivanja prava na razumnu prilagodbu, nemogućnost upisa djeteta s teškoćama u dječji vrtić i/ili osnovnu/srednju školu i dr.), ali i s vrijeđanjem i pogrđnim oslovljavanjem osoba s invaliditetom.

Zaključio je kako su diskriminirajući termini za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju nažalost i danas prisutni u svakodnevnoj osobnoj komunikaciji, javnom prostoru, medijima, društvenim mrežama, ali i određenim zakonskim i podzakonskim propisima, pa je

zato potrebno „educirati, informirati i podizati razinu svijesti o pravom značenju ravnopravnosti kad se govori o invaliditetu, ali i ostalim diskriminacijskim osnovama“.

„Svake godine postupamo u desetak slučajeva prema javnim osobama zbog danih diskriminirajućih izjava ili korištenja diskriminirajućih izraza. U velikoj većini tih predmeta koji se pokreću ili po prijava građana ili po našoj inicijativi, odnosno službenoj dužnosti, dolazimo do zaključka da su takve izjave dane iz neznanja i najčešće završavaju isprikama. Česti su slučajevi da političari prilikom svojih kampanja koriste neprihvatljivu terminologiju kako bi diskreditirali i uvrijedili političke protivnike. Zbog toga često upravo uoči predizbornih i izbornih kampanja naša institucija javno apelira na sudionike izbornih procesa da umjesto korištenja terminologije koja je degradirajuća za osobe s invaliditetom, u svojim političkim programima istaknu aktivnosti i mjere kojima će se usmjeriti na poboljšanje njihovog položaja u društvu i povećaju njihovu vidljivost u zajednici u pozitivnom svjetlu.“

Ured pravobranitelja svjestan je kolika je važnost uporabe prikladne terminologije kada se govori o OSI i u javnom, i u privatnom diskursu. Imajući u vidu upravo važnost problematike, POSI je otklonio mogućnost da on sam predlaže prikladne termine i uputio nas u povijesni kontekst ovoga jezičnoga pitanja:

„Važno je istaknuti kako je postojeća terminologija, *osobe s invaliditetom* (za odrasle osobe od 18. godine) i *djeca s teškoćama u razvoju* (do 18. godine), dakle ne „invalidi“, „hendikepirani“, „metalci“, „invalidna djeca“ i drugi neprihvatljivi i zastarjeli termini, prihvaćena konsenzusom još 2003. godine tzv. „Sheratonskom deklaracijom“. Naime, 27. srpnja 2003. godine u Zagrebu u Hotelu Sheraton je održan Okrugli stol „Suvremeni pristup poimanju i definiranju invaliditeta“ na kojem su sudjelovale osobe s invaliditetom, njihovi predstavnici, predstavnici akademske zajednice i predstavnici državnih institucija, te je općim konsenzusom prihvaćena današnja terminologija oslovljavanja osoba s invaliditetom s ciljem da se ona koristi **u svakodnevnoj komunikaciji, u svim vrstama medija, u zakonskim i podzakonskim aktima te stručnim i znanstvenim radovima** (istaknuo V. B.). Dakle, današnja terminologija je predložena i prihvaćena od strane osoba s invaliditetom i sve dok od strane osoba s invaliditetom ne dođu prijedlozi za promjenama, mišljenja smo da su to odgovarajući izrazi. U suzbijanju diskriminacije svakako može pomoći da se ova terminologija uvijek koristi, dakle *osoba s invaliditetom* umjesto „invalid“ i slično.“

(...)

„Izuzetno je važno prilikom oslovljavanja osoba s invaliditetom prethodno o tome upitati same osobe s invaliditetom. Vidimo kako se predstavnici osoba s senzornim oštećenjima u Republici Hrvatskoj koriste terminima *sljepa osoba* (Hrvatski savez slijepih) za osobe s oštećenjima vida, odnosno *gluhe i nagluhe osobe* (Hrvatski savez gluhih i nagluhih) ili *osobe s tjelesnim oštećenjima/osobe sa smanjenim mogućnostima kretanja* i sl. za osobe s motoričkim teškoćama. Svakako predlažemo da u svim terminima polazimo od termina osoba s invaliditetom, budući da se njime naglasak stavlja na osobu, a tek onda na invaliditet/teškoću koju osoba ima. U našem radu koristimo i nazive *slijepa osoba*, *gluha* ili *nagluha osoba*, *osoba s oštećenjem vida*, *osoba s oštećenjem sluha*, *osoba koja se kreće u invalidskim kolicima*, *osobe s mentalnim oštećenjima*, *osobe s intelektualnim oštećenjima* i dr.“

Predstavnica studenata s invaliditetom u studentskim domovima „Stjepan Radić“ i Cvjetno naselje“ Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu (u daljnjem tekstu: predstavnica) također se dosad susrela s različitim oblicima diskriminacije i u obavljanju svoje dužnosti i u svakodnevnom životu, s obzirom na to da je i sama pripadnica ciljane skupine.

Navodi kako su predrasude ostatka populacije prema OSI i dalje prisutne te iznosi primjere u kojima osobe bez invaliditeta izbjegavaju OSI kao moguće *cimere*, odnosno sustanare za vrijeme studiranja. Tako se osoba bez invaliditeta boji da OSI zbog mogućeg slabijeg socio-ekonomskog statusa neće biti u mogućnosti da se samostalno uzdržava i plaća dugovanja prema stanodavcima ili da će zbog svog invaliditeta „oštetiti njihovu osobnu imovinu te ih time dovesti u probleme financijske prirode.“ Kada smo je upitali je li diskriminacija prisutna i na jezičnom planu te jesu li je ljudi ikada oslovljavali pogrдно zbog invaliditeta, predstavnica je navela:

„Neki jesu, neki nisu, zavisno o ljudima zapravo, ali se točno vidjelo da se prema nama [OSI] odnose s manje poštovanjem i na primjer, odmah prijeđu „na ti“. Kada razgovaram s ljudima, većina ih se ne izražava politički korektno, već i dalje prevladava izraz *invalidi* ili čak u nekim slučajevima *kljakavi*²⁶.

Na nerazumijevanje i neinformiranost drugih članova društva nailazi često, i u kontekstu kontakata s osobama koje žele razumjeti problematiku osoba s invaliditetom:

„U svom sam radu također naišla na jedno zanimljivo pitanje od kolegice [koja nije OSI]. „Zašto je međunarodni znak za osobe s invaliditetom samo osoba u kolicima, nije li to

---

²⁶ Kljakav: kolokvijalan i pogrđan pridjev u značenju „kljast“, koji nema dio tijela, osakaćen, sakat (usp. HJP).

uvredljivo spram ostalih osoba s invaliditetom?“. Odgovorila sam joj da je riječ o konvenciji, dogovoru koji se uvriježio u međunarodnoj komunikaciji.“

Na pitanje je li jezik bitan čimbenik u suzbijanju diskriminacije osoba s invaliditetom, predstavnica odgovara afirmativno te napominje koliko je važna obostrana edukacija u svrhu daljnjeg promicanja politički korektnog govora. Smatra da se i sami OSI katkada previše pasivno postavljaju kada je u pitanju njihova vlastita vidljivost u društvu i samopromocija kao ravnopravnih članova društva.

Upravo zbog toga što shvaća koliko je važna performativna uloga i vrijednost jezika u svakodnevnom funkcioniranju društva, predstavnica nam je istaknula kako je dosad mnogo razmišljala o terminima kojima bi se mogao poboljšati načina imenovanja osoba s invaliditetom, ali za sada nije došla ni do kakva konkretnog zaključka.

„Gotovo općeprihvaćenu sintagma *osobe s invaliditetom* smatram tek donekle korektnom, zato što ne vidim nijedan valjan razlog zbog kojeg bi netko pri svakom imenovanju skupine morao naglašavati riječ osoba kada se to već samo po sebi podrazumijeva.“

Intervju s predstavnicom pružio nam je još jedan zanimljivi uvid u problematiku te nam pritom omogućio da istovremeno ovo pitanje sagledamo ne samo iz stručnoga kuta, nego i iz kuta svakodnevnog života.

Kroatist terminolog rekao nam je da, koliko je njemu poznato, na razini standardnoga hrvatskog jezika zasad ne postoji neki eksplicitni izvor poput preskriptivnog priručnika, normativnog teksta ili službene preporuke stručnjacima u polju što trebaju koristiti umjesto termina poput *invalid*, *slijepac*, *gluhonijem*, *hendikepiran* i sl.

Unatoč već petnaestogodišnjem postojanju *Strune*, terminološke baze hrvatskoga strukovnog nazivlja u kojoj se sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka radi izgrađivanja i usklađivanja nazivlja na hrvatskome jeziku,²⁷ koja dokazuje da se terminologija danas doživljava kao bitna sastavnica hrvatskoga standardnog jezika, „u njoj trenutno još uvijek nije zastupljeno nazivlje koje se koristi za označavanje osoba s invaliditetom niti išta od slične terminologije.“

---

²⁷ Usp. <http://struna.ihj.hr/page/o-struni/#struna> (19/8/2024).

Po pitanju ispravne terminologije, kroatist terminolog ima isto mišljenje kao i POSI: „bitno je uvijek pitati osobu s invaliditetom koji bi ona termin htjela da bude korišten“. U slučaju kada ne poznamo i/ili ne možemo stupiti u kontakt s osobom ili grupom o kojoj trebamo govoriti, potrebno je „upotrebljavati one termine koje se može naći na stranicama udruženja. To su zasigurno termini koje bi osobe s tim invaliditetom htjele da ljudi upotrebljavaju kada govore o njima“. U slučaju senzornih vrsta invaliditeta, uvriježen je termin *slijepa i slabovidna osoba* (a tako se zove i udruga, <https://huss-slijepi.hr/>). Po analogiji sa slijepima, tu je i termin *gluha i nagluha osoba* (usp. i ime udruge, <https://hsgn.hr/>). Terminolog nam je još obratio pozornost na termin *osoba s invaliditetom*, zadnjih desetljeća uvriježen kao krovni termin za sve vrste invaliditeta, te termine *videći* i *čujući* koje upotrebljavaju osobe s invaliditetom za one koji nemaju taj invaliditet, odnosno uredno vide ili čuju.

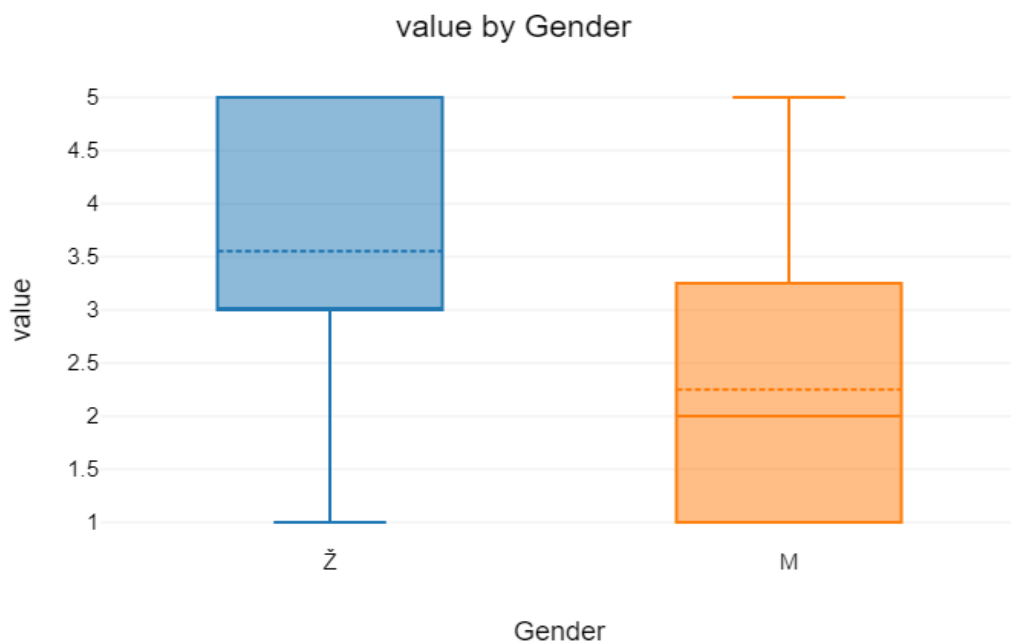
6. Rasprava

U interpretaciji podataka zauzet ćemo autorefleksivnu poziciju (Krizmanić 2021: 7) što znači da ćemo prikupljene i istraživanjem dobivene podatke promatrati iz vlastite perspektive, budući da i sami pripadamo promatranoj manjinskoj zajednici.

Naše ćemo rezultate usporediti i upotpuniti s najrecentnijim domaćim istraživanjem o kvaliteti života osoba s invaliditetom (Buljevac i Vuletić 2024), čiji su rezultati objavljeni nepunih mjesec dana prije pisanja ovoga rada (srpanj 2024.). Ono se provodilo u gradu Zagrebu na 427 ispitanika, a obuhvatilo je velik broj tema od posebnog interesa za osobe s invaliditetom (materijalni status, pristupačnost usluga, sudjelovanje u društvenom životu, mentalno zdravlje).

Prije svega ćemo primjenom metoda deskriptivne statistike provjeriti koje su se naše početne hipoteze pokazale točnima. Kako bismo provjerili H1, stavili smo u korelaciju spol naših ispitanika i njihove odgovore na pitanje 7 (Biste li se uvrijedili ako bi netko govoreći o vama upotrijebio riječi *poput slijepac, invalid, nepokretna/-i, hendikepirana/-i*? Molim označite vrijednost od 1 do 5, gdje 1 znači „ne bih se uvrijedio/la“, a 5 „jako bih se uvrijedio/la“). Budući da se radi o rangovima, koristili smo neparametrijski test (*two-tailed non parametric test*), Mann-Whitneyjev U-test. Izradili smo ga u Excelu uz pomoć *Real Statistics* dodatka (<https://real-statistics.com>). Srednja vrijednost dodijeljenih ocjena se po spolu značajno razlikuje (3.55 za žene i 2.25 za muškarce, vidi Prikaz 18):

Prikaz 18. Box plot prikaz srednjih vrijednosti ocjena muških i ženskih ispitanika:

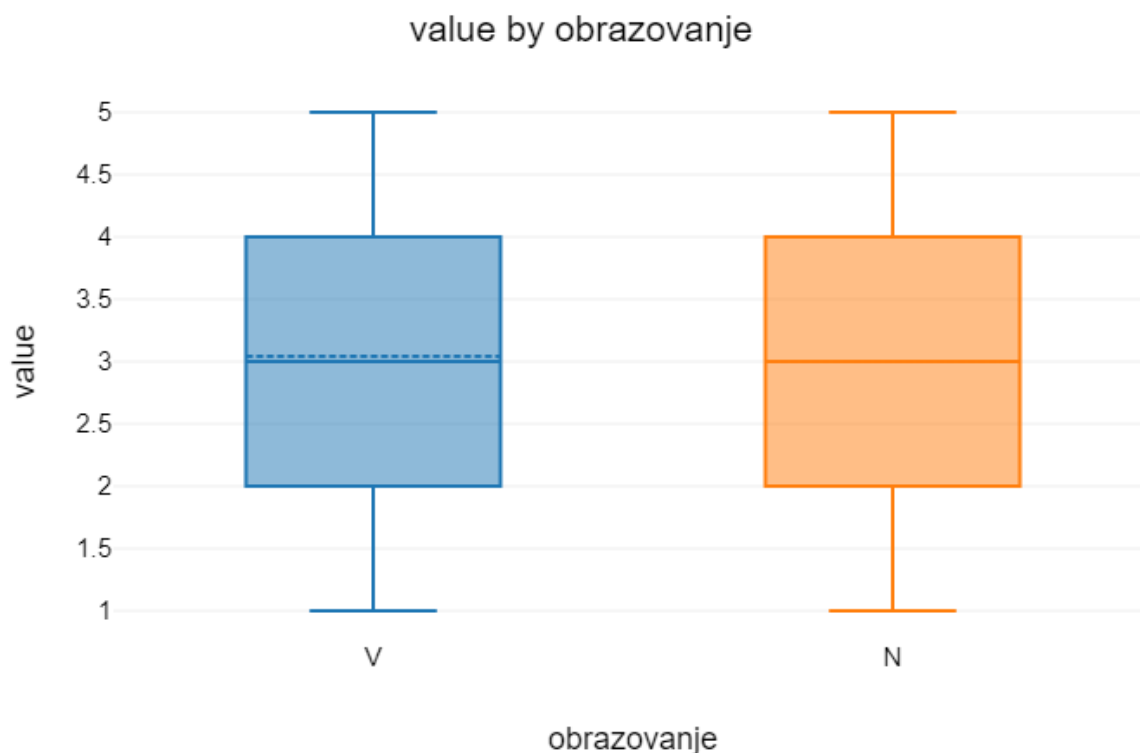

Kako je $p < 0.02$ ($p = .002$, $r = 0.43$), rezultati pokazuju da ima statistički značajne razlike po spolu, odnosno da su žene značajno osjetljivije na nekorektnu i diskriminatornu uporabu terminologije.

I za provjeru sljedeće dvije hipoteze primijenili smo isti, Mann-Whitneyjev U-test. Na istom, sedmom pitanju, testirali smo i H2, dovodeći sada u odnos razinu postignute stručne spreme ispitanika i njihove brojčane odgovore na pitanje. Od četiri kategorije ponuđene u upitniku, uparivanjem osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te završenog fakulteta s osobama koje trenutno studiraju stvorili smo dvije, „nižu“ i „višu“. Srednja vrijednost ocjena koje su te dvije kategorije dodjeljivale ne razlikuje se statistički značajno (3.04 za „višu“ i 3.00 za „nižu“, vidi Prikaz 19). Kako je $p = .931$, $r = 0.01$, zaključujemo da po varijabli obrazovanja nema statistički značajne razlike u stavovima.

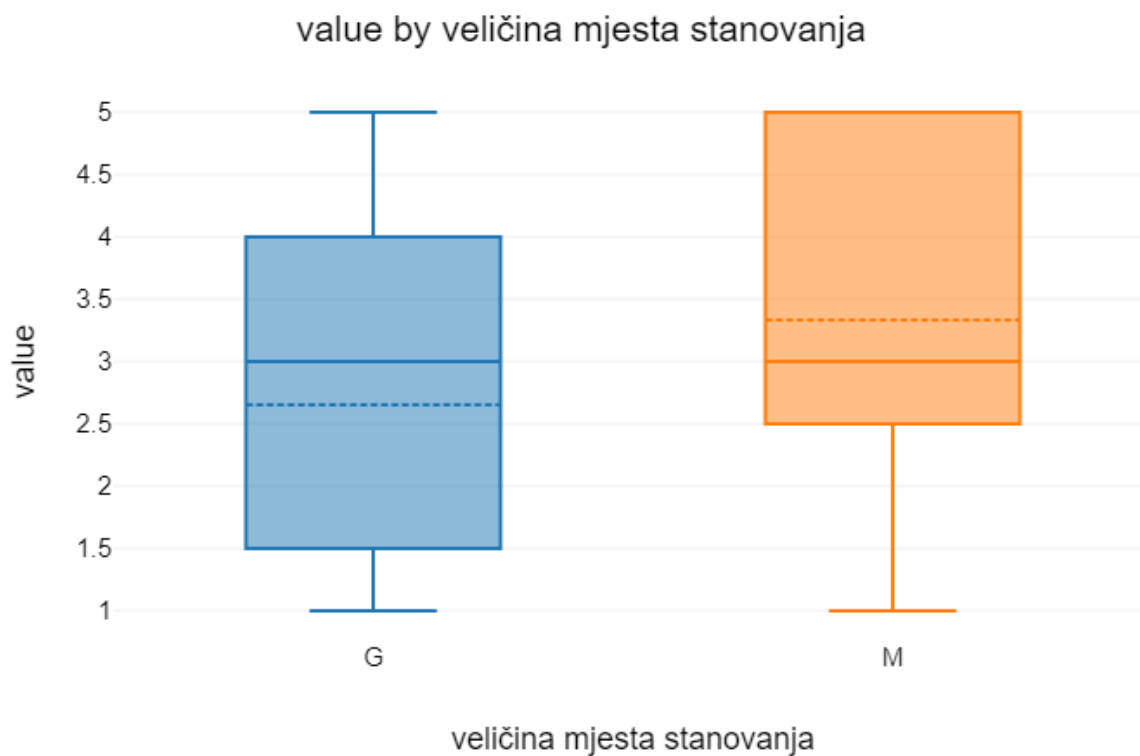
Prikaz 19. Box plot prikaz srednje vrijednosti ocjena „više“ i „niže“ obrazovanih ispitanika:

H3 smo testirali dovodeći u odnos podrijetlo ispitanika (one koji žive u malim mjestima nasuprot onih koji žive u velikim gradovima) i njihove odgovore na sedmo pitanje. Od četiri kategorije ponuđene u upitniku, uparivanjem malih mjesta i malih gradova (M) te srednjih i velikih gradova (G) stvorili smo dvije. Srednja vrijednost ocjena koje su te dvije kategorije dodjeljivale ne razlikuje se statistički značajno (3.33 za „M“ i 2.65 za „G“, vidi Prikaz 20). Kako je ($p = .11$, $r = 0.23$), zaključujemo da po varijabli podrijetla, odnosno sredine u kojoj ispitanici žive nema statistički značajne razlike u ocjenama, odnosno stavovima.

Prikaz 20. box plot prikaz srednje vrijednosti ocjena ispitanika iz manjih i većih sredina:

Na više mjesta u našem anketnom upitniku ispitanici su imali mogućnost ne samo izraziti vlastito mišljenje o ponuđenim terminima, nego i sami predložiti one termine koje smatraju prikladnijima za opis svoga stanja.

Kod oštećenja vida najuvrženiji je termin *slijepa osoba* za potpuno odsustvo vida, dok za neki od mogućih stupnjeva oštećenja koegzistiraju *slabovidna osoba* i tek nešto manje uvriježen *osoba s oštećenjem vida*. Slijedi *osoba oštećena vida*, a ostali su termini značajno manje zastupljeni.

Iz anketnih pitanja i komentara ispitanika čini se da ova populacija termin *slabovidan* ne doživljava kao nekorektan i stigmatizirajući. U našem prijedlogu najprikladnijih termina složit ćemo se s ispitanim uzorkom zato što se, prema dosadašnjim vlastitim iskustvima s tom podskupinom OSI, ona najlagodnije osjeća kada je se imenuje na taj način (*slijepa osoba* ili *slabovidna osoba*, ovisno o individualnoj vrsti oštećenja).

Kod oštećenja sluha ispitanici najboljim ocjenjuju i najčešće preporučuju termin *osoba s oštećenjem sluha*, a slijedi *gluha osoba* za pojedince s potpunim odsustvom sluha. Treći je najčešći izbor *osoba oštećena sluha*. Svi su ostali termini značajno manje zastupljeni. Napominjemo kako se ne tako davno sasvim uvriježen termin *nagluh* ne pojavljuje niti jednom. Smatramo kako je i u ovom slučaju najbolje poslušati prevladavajuće mišljenje same podskupine.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je terminologija senzornih oštećenja vida i sluha znatno više ustaljena od terminologije koja se koristi za tjelesna oštećenja. Iz komentara i prijedloga ispitanika razvidno je da je ova kategorija i najheterogenija, što može biti jedan od razloga zbog kojih je najveći broj ispitanika odabrao općenit termin *osoba s invaliditetom*. Od prijedloga koje su ispitanici imali navodimo *nepokretna osoba, osoba koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica, osoba u kolicima i osoba s poteškoćama u kretanju*. Slijedimo li savjet terminologa (koji se u prve dvije kategorije pokazao korisnim), interetskom pretragom pronaći ćemo da udruge koje okupljaju ovu skupinu OSI rabe termine *osobe s tjelesnim oštećenjima* i *osobe sa smanjenim mogućnostima kretanja*. POSI je naveo da u svome radu za njih koristi termin *osoba koja se kreće u invalidskim kolicima*. Po sudu autora ovog rada ovdje se zasad najboljim izborom čini općenita sintagma *osoba s invaliditetom*, zbog svoje široke prihvaćenosti, no svakako i dalje treba raditi na stvaranju još prikladnijeg termina. Napominjemo da su u istraživanju Buljevac i Vuletić (2024) na pitanje o utjecaju invaliditeta na kvalitetu života upravo osobe sa senzornim i tjelesnim oštećenjima, dakle ove tri potkategorije kojima se ovdje bavimo, značajno češće navele da invaliditet u potpunosti ili uvelike utječe na njihov život. Prikladna terminologija dakako ne može ukloniti invaliditet, ali bi im mogla učiniti ugodnijom brojne aspekte svakodnevnih društvenih interakcija kojima su izloženi.

U prethodnom smo poglavlju naveli kako nas je terminolog izvijestio da ne postoje nikakve upute o nediskriminatornoj terminologiji koja je prikladna za korištenje u javnoj komunikaciji, iako i ovo istraživanje pokazuje kako bi takav izvor bio nužan stručnjacima koji se bave OSI, političarima, novinarima i ostalim javnim djelatnicima. Ovu su potrebu prepoznali u Savezu SUMSI²⁸ pa su 2021. u suradnji s Fakultetom političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu pokrenuli projekt *Equality in media* koji je iznjedrio video upute kako intervjuirati osobe s invaliditetom.²⁹ Na stranicama Pravobranitelja za osobe s invaliditetom pronašli smo sličnu vrstu uputa za novinare,³⁰ no u oba slučaja terminologija koju bi valjalo koristiti spominje se tek usputno i šturo. Kako Buljevac i Vuletić (2024: 9) navode da je potrebno „senzibilizirati zaposlenike javnih ustanova“ na ispravno ophođenje prema OSI, čini nam se nužnim da terminolozi pristupe izradi uputa ne samo za novinare, nego za sve zaposlenike u javnim ustanovama koji prirodno svog posla dolaze u kontakt s osobama s

---

²⁸ Hrvatski savez udruga za mlade i studente s invaliditetom.

²⁹ Video u trajanju od trinaest minuta dostupan je na <https://www.youtube.com/watch?v=bG0aHBt7Nec> (24/8/2024).

³⁰ Dokument je dostupan na <https://posi.hr/smjernice-za-novinare/#> (24/8/2024).

invaliditetom. U istraživanju Buljevca i Vuletić (2024: 27) čak 35,2% ispitanika uključenih u istraživanje navode da su bili diskriminirani, a čvrsto vjerujemo da bi se uputama kakve predložimo smanjio barem onaj verbalni dio diskriminacije kojoj su OSI izloženi.

Zaključno, Buljevac i Vuletić (2024: 12-14) prikazuju koliki je postotak promatrane populacije uključen u kulturne i društvene aktivnosti i sadržaje (posjeti kinu, kazalištu, koncertima, sportskim manifestacijama, kafićima, restoranima, izlasci u šetnje i na javna mjesta, bavljenje sportom, hobijima, volontiranjem, sudjelovanje u aktivnostima udruge i vjerskih zajednica...). Iako se radi o podacima samo za grad Zagreb, u kojem je stanje znatno bolje nego u ostatku Hrvatske, iskazani postotci su mali, što s jedne strane ukazuje na to da naše društvo treba još uvijek mnogo raditi na tome da postane uključivo društvo jednakih, ali niski postotci u nekim potkategorijama ukazuju i na to da ni sami pripadnici populacije nažalost ne koriste sve mogućnosti koje su im pružene. Povežemo li to s whataboutismom kojem podliježu neki od komentara i odgovora na anketno pitanje 6 (*Što mislite o političkoj korektnosti u jeziku?*) čiji je smisao otprilike „sasvim je svejedno kojim terminom će me se nazvati, ima puno važnijih problema koje prije treba rješavati“, dolazi se do zaključka da je potrebno educirati i OSI o njihovim pravima i mogućnostima jer ih neki od njih zasad nažalost ne iskorištavaju u punom obimu.

Zbog prostornih ograničenja, ovom je raspravom nažalost obuhvaćen tek manji dio rezultata do kojih se došlo anketnim upitnikom i intervjuima. Ovdje navodimo neke od smjerova u kojima bi se mogla nastaviti daljnja istraživanja ove teme:

- (1) bilo bi dobro utvrditi ima li razlika u stavovima OSI na temelju vrste invaliditeta koju imaju. Naša je početna pretpostavka da razlika ne bi bilo jer vrsta invaliditeta nije toliko važan faktor da čini razliku u stavovima osoba koji su nositelji invaliditeta;
- (2) moglo bi se provjeriti ima li među studentskom populacijom razlike u stavovima u odnosu na studij koji studiraju. Početna je pretpostavka da bi studenti humanističkih i društvenih znanosti bili skloniji političkoj korektnosti od studenata STEM područja;
- (3) trebalo bi utvrditi postoje li u populaciji OSI međugeneracijske razlike, odnosno bi li se utvrdile razlike u stavovima koje o ispravnoj terminologiji imaju mlađi i stariji ispitanici. Početna je pretpostavka da bi mlađi govornici bili skloniji uporabi politički korektnih izraza;
- (4) dubinske intervjuje bi se moglo provesti i s neangažiranim članovima populacije OSI, odnosno osobama koje nisu aktivisti, već samo korisnici usluga koje im pružaju udruge i društvo. Moglo bi se usporediti ima li razlike u stavovima između njih i angažiranih aktivista, kao i ima li razlike u stavovima OSI i populacije bez invaliditeta.

Nadalje, iz isključivo teorijske lingvističke perspektive, zakonodavni bi se tekstovi mogli podvrgnuti kritičkoj analizi diskursa (CDA) koja tekst smatra manifestacijom društvenog djelovanja, a jezik manifestacijom moći i ima prikladan alat da opiše diskurzivne strategije i djelovanja koja utječu na svakodnevni život manjinskih društvenih skupina.

7. Zaključak

Pregledom terminologije koja se koristi u hrvatskom zakonodavnom sustavu ustanovili smo da je hrvatski zakonski okvir terminološki prikladan i nediskriminatoran. S druge strane, podaci iz korpusa hrWaC pokazuju da opća jezična uporaba u javnom diskursu po pitanju političke korektnosti oscilira i još se uvijek nije izjednačila sa zakonskim aktima. Još uvijek je prisutan ranije uvriježen kolokvijalni način izražavanja koji je diskriminatoran i politički nekorektan prema osobama s invaliditetom. Nažalost, u nemalom broju slučajeva takva je neprikladna terminologija prisutna i u javnom govoru političara koji se nisu potrudili naučiti kako ispravno imenovati ovaj dio svog glasačkog tijela, a novinari prije iznošenja u javnost nisu lektorirali njihove izjave.

Isto nam je u intervjuu potvrdio i Pravobranitelj za osobe s invaliditetom koji je istaknuo kako se unutar javnog diskursa i dalje nailazi na slučajeve u kojima bi bilo prikladnije, odnosno korektnije i nestigmatizirajuće, upotrijebiti neki drugi izraz.

Rezultati dobiveni anketom ukazali su da je ispitivana populacija heterogena u svojim stavovima i razmišljanjima. Tako po pitanju prihvatljivosti termina *invalidna osoba* i *osoba s posebnim potrebama* bilježimo veoma heterogenu distribuciju odgovora.

I u promišljanjima OSI o političkoj korektnosti naišli smo na vrlo različite stavove. Ipak, s više od 70% prevladava ideja da je politička korektnost pozitivna jezična tendencija.

Od početnih hipoteza potvrđena je samo jedna: ženski ispitanici pokazali su značajno veću razinu osjetljivosti na politički nekorektnu uporabu jezika. S druge strane, statistički značajne razlike po obrazovanju i podrijetlu nisu pronađene.

Naša jezična komunikacija nije samo razmjena informacija već i aktivno činjenje raznolikih djela (Austin 2014) koja imaju utjecaj na društvo kojega smo dio. Smatramo da je usvajanje nediskriminatorne i nestigmatizirajuće terminologije kojom se označavaju osobe s invaliditetom nužan dio dugoročnog inkluzivnog razvoja našega društva, čime bi se unaprijedila kvaliteta života osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj i stvorili uvjeti za društvo jednakih mogućnosti za sve. Također je bitno da se u tome terminološkom poslu uzme u obzir i njihov glas i mišljenje (usp. Eco 2006: 10 prema Knežević 2010: 35) kao izravno zainteresirane skupine. Ovim se istraživanjem htjelo učiniti korak u tome smjeru.

Literatura

- Austin, J. L. (2014). *Kako djelovati riječima* [prev. Andrea Milanko]. Zagreb: Disput.
- Benjak, Tomislav; Runjić, Tina; Bilić Precić, Ante (2013). Prevalencija poremećaja vida u RH temeljem podataka Hrvatskog registra osoba s invaliditetom u: *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 9-35, str. 176-181.
- Berruto, Gaetano (2018). *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*, Rim: Carocci.
- Blagus Bartolec, Goranka; Matas Ivanković, Ivana (2017). Kad nam korpus ispunjava želje, u: *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4-3, str. 25-28.
- Buljevac, Marko; Vuletić, Gorka (2024). *Istraživanje kvalitete života osoba s invaliditetom u gradu Zagrebu*. Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom.
- Dadić, Mario; Bačić, Ante; Župa, Ivana (2018). Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom, u: *Hrana u zdravlju i bolesti : znanstveno-stručni časopis za nutricionizam i dijetetiku*, Specijalno izdanje 10. Štamparovi dani, str. 64-66.
- Garett, Peter (2010). *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gernsbacher, Morton Ann; Raimond, Adam R.; Balinghasay, M. Theresa; Boston, Jilana S. (2016) "Special needs" is an ineffective euphemism. U: *Cognitive Research: Principles and Implications*. Vol. 1, 29. (dostupno na <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5256467/?report=classic>, 15/08/2024)
- Gumperz, John, J. (1971). *Language in social groups*. Stanford: Stanford University Press.
- Iannaccaro, Gabriele (2011). „Pianificazione linguistica“, u: *Enciclopedia dell'italiano*, ur. Raffaele Simone, str. 1110-1112. Rim: Istituto dell'Enciclopedia Italiana.
- Kavčić, Dorijana; Gotovac, Nives (2021). Pravilno nazivlje u zajednici gluhih, u: *Hrvatski jezik : znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 8-4, str. 9-12.
- Keserović, Sanela; Rožman, Josipa (2013). Razlike u stavovima slijepih osoba i zdravstvenih djelatnika o statusu slijepih osoba u društvu, u: *Nursing journal*, 18-2, str. 133-141.
- Knežević, Radule (2010). Politička korektnost: povijest i značenje pojma, u: *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 1-4, str. 34-37.
- Krizmanić, Matija (2021). *Heteronormativnost u Hrvatskoj na primjeru pravnog i medijskog položaja duginih obitelji*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Labov, William (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Blackwell Publishing.

Milroy, Lesley; Gordon, Matthew (2003). *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.

Sarka, Sanja (2020). *Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom*, diplomski rad, Rijeka: Fakultet zdravstvenih studija.

Tadić, Marko (2003). *Jezične tehnologije i hrvatski jezik*. Zagreb: Ex Libris.

Trask, Robert Lawrence (2005). *Temeljni lingvistički pojmovi* [prev. Benedikt Perak]. Zagreb: Školska knjiga.

Izvori i sitografija

- Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

(<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=konvencija+un-a+o+pravima+osoba+s+invaliditetom>)

- Pravilnik o mjerilima za pružanje usluge osobne asistencije, utvrđivanju cijene, sadržaju obrasca za podnošenje prijave na javni poziv te načinu i uvjetima sklapanja ugovora (nastavno na Zakon o osobnoj asistenciji) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_08_96_1435.html)

- Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 78/2013) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_78_1615.html)

- Pravilnik o sastavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i drugih prava po posebnim propisima (NN 79/2014) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_79_1477.html)

- Zakon o osobnoj asistenciji (NN 71/2023), (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_06_71_1175.html)

- Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15 i 52/16) (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html, <https://www.zakon.hr/z/2173/Zakon-o-socijalnoj-skrbi-2014-2015>, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_99_1914.html, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_06_52_1377.html) te sve naknadne izmjene i dopune ovoga Zakona

- Zakon o znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj (NN 82/15) (<https://www.zakon.hr/z/815/Zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-Republici-Hrvatskoj>)
https://app.sketchengine.eu/#dashboard?corpname=preloaded%2Fhrvac22_ws. (Hrvatski internetski korpus)

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127(01)&from=EN).

<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. (Hrvatski jezični portal)

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pragmatika>. (Hrvatska enciklopedija)

<http://struna.ihjj.hr/> (Struna)

<https://www.soih.hr/soih-clanice> (SOIH)

<https://www.youtube.com/watch?v=bG0aHBt7Nec>

<https://posi.hr/smjernice-za-novinare/#>

Real Statistics <https://real-statistics.com>

- Nenadić, K., Šubarić, Ž. i Dumančić, J. (2015). Osobe s oštećenjima vida – naši pacijenti. Vodič za pristup slijepim i slabovidnim osobama za zdravstvene djelatnike. Zagreb: Hrvatski savez slijepih, Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu (https://savez-slijepih.hr/app/uploads/2021/01/Vodic_za_pristup_slijepim_i_slabovidnim_osobama_za_zdravstvene_djelatnike.pdf).

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 157/13, 152/14, 39/18, 32/20) (<https://www.zakon.hr/z/493/Zakon-o-profesionalnoj-rehabilitaciji-i-zapo%C5%A1ljavanju-osoba-s-invaliditetom>).

Glas Slavonije (<https://glas-slavonije.hr/novosti/hrvatska/2024/08/07/prava-osoba-s-invaliditetom-lani-je-upuceno-412-preporuka-i-upozorenja-563650/>)

Dodatak 1

Anketni obrazac dostupan je putem sljedeće poveznice:

https://docs.google.com/forms/d/1PTvx6iw_vYF8cbm3P0h5CWqkzTFZT_xSxF3MzqrD7fo/edit

Dodatak 2

Popis pitanja za polustrukturirani intervju (POSI, predstavnicu studenata s invaliditetom):

- S kakvim ste se oblicima diskriminacije prema OSI u svome dosadašnjem radu najviše susretali?
- Je li ta diskriminacija bila vidljiva u jeziku ili nije bila primjetna na jezičnoj razini? (pojašnjenje: jesu li se koristile diskriminirajuće riječi i izrazi u javnoj jezičnoj komunikaciji i ako jesu, koji, i kakvu ste vi na to preporuku dali?)
- Što je po Vama najučinkovitiji način da se diskriminacija suzbije, a daljnja diskriminacija spriječi? Je li prema Vašem dosadašnjem iskustvu i jezik u tome bitan čimbenik i može li se upotrebom nekih prihvatljivijih izraza ići prema destigmatizaciji i boljem položaju osoba s invaliditetom. u društvu?
- Mislite li da promjena izraza kojom se služimo kad govorimo o OSI može pomoći u suzbijanju? Na koji način (ako da), a zašto ne, ako ne?
- Koje vi termine predlažete za označavanje osoba sa senzornim invaliditetom (sljepoća, gluhoća) i motoričkim poteškoćama?

Popis pitanja za polustrukturirani intervju (kroatist terminolog):

- Postoji li na razini standardnoga hrvatskog jezika neki preskriptivni priručnik, normativni tekst ili službena preporuka stručnjacima u polju što trebaju koristiti umjesto termina poput *invalid*, *slijepac*, *gluhonijemi*, *hendikepirani* i sl.?
- Kako bi bilo najkorektnije u svakodnevnom javnom diskursu (npr. izvještavanje za tv, radio, na internetu) govoriti o nepokretnim i/ili teško pokretnim osobama: osoba u kolicima, nepokretan, osoba s lokomotornim poteškoćama/motoričkim smetnjama...?
- Što je najbolje upotrijebiti umjesto termina *slijepac*? Osoba s oštećenjem vida, osoba oštećena vida, slijepa osoba?

- Je li za gluhu osobu preporučljivije reći osoba s oštećenjem sluha, osoba oštećena sluha ili osoba koja ne čuje?

Sažetak

Jezikoslovni i društveni pogledi na praksu imenovanja osoba s invaliditetom: aktualno stanje i prijedlozi za poboljšanje

U ovom smo radu dali uvid u aktualno stanje imenovanja osoba s invaliditetom u Hrvatskoj, služeći se pritom relevantnim legislativnim tekstovima prisutnima unutar pravno-regulatornog okvira RH, kao i različitim tekstnim vrstama koje smo pronašli u *Hrvatskom internetskom korpusu* (hrWaC), a koje spadaju u javni diskurs (novinski tekstovi, razne vrste javne internetske komunikacije). Kako bismo provjerili vjerodostojnost podataka pronađenih u zakonodavnim i internetskim tekstovima, služili smo se dvjema metodama istraživanja. Prvo smo ciljanoj skupini (osobama s invaliditetom), na uzorku od 50 ispitanika svih dobnih skupina, putem elektroničke pošte odaslali anketni upitnik kojim smo željeli provjeriti koje termine same osobe s invaliditetom smatraju najprikladnijima za vlastito imenovanje. Zatim smo proveli polustrukturirane intervju s mjerodavnim osobama za naše polje istraživanja (pravobranitelj za osobe s invaliditetom, kroatist terminolog i predstavnica studenata s invaliditetom). Navedenim postupcima i pregledom dosad objavljene literature o ovoj temi dobili smo uvid u aktualne navike korištenja terminologije u hrvatskom javnom govoru, stavove osoba s invaliditetom, kao i što bi se još moglo poboljšati kada je riječ o imenovanju OSI u Hrvatskoj.

Ključne riječi: osobe s invaliditetom, termini, zakonodavni tekstovi, javni govor, politička korektnost

Summary

Linguistic and Social Perspectives on the Practice of Naming Persons with Disabilities in Croatia: Current Situation and Suggestions for Improvement

In this paper we provide an overview of the current state of terminology used to refer to persons with disabilities in Croatia. We base our analysis on relevant legislative texts within the legal-regulatory framework of the Republic of Croatia, as well as various types of texts found in the *Croatian web corpus* (hrWaC) that are produced within the public discourse (newspaper articles, various forms of public online communication). To verify the reliability of the data found in legislative and online texts, we employed two research methods. First, we sent a survey questionnaire via e-mail to 50 informants of all age groups who belong to a targeted group (persons with disabilities), to determine which terms persons with disabilities themselves consider most appropriate for their identification. We then conducted semi-structured interviews with relevant individuals in our field of research (the ombudsperson for persons with disabilities, a Croatian language terminologist, and a representative of students with disabilities). Through these methods and a review of the literature published so far on this topic, we gained insight into the current use of terminology in Croatian public discourse, the attitudes of persons with disabilities, and what could still be improved when it comes to the naming of persons with disabilities in Croatia.

Key words: persons with disability, terms, legislative texts, public speech, political correctness (PC)